

ਚਮਕੌਰ ਗੜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਲੇਖਕ:
ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਦਕ'

ਤਤਕਰਾ

ਵਿਸ਼ਾ

ਪੰਨਾ

ਮੁੱਖ ਬੰਦ	9
ਪੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ	14
ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ	17
ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇ	21
ਪਿੰਡ ਸਪਰੋੜ ਖੇੜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ	24
ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ	28
ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ	29
ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ	31
ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਗੁਣੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ	34
ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ	35
ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ	40
ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰੀਆਂ	42
ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ	45
ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਪਸੀ	47
ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਵਾਪਸੀ	49
ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ	54
ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ	56
ਗੁਰਬਾਣੀ ਟਕਸਾਲ	59
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ	63
ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼	69
ਇੱਕ ਖੂਨੀ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ	72
ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ	75
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ	77

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ	79
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੂਜੀ ਜੰਗ	83
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤੀਜੀ ਜੰਗ	87
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੌਥੀ ਜੰਗ	89
ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤਕ	96
ਚਮਕੌਰ ਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਯੁੱਧ	98
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ	100
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ	103
ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ	105
ਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾਤਮਕ ਪਖ	108
ਕਲਗੀ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ	112
ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਦਾ ਵਰਤਾ	113
ਫੁਟਕਲ ਜਾਣਕਾਰੀ	114
ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ	116
ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ	118
ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ	125
ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ	126
ਖੁੱਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵੇਰਵੇ	127

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਦਫਤਰ : 0183-553950

ਫੋਨ : 235335

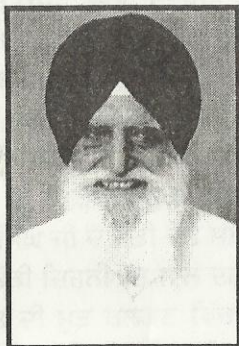
ਫੈਕਸ : 0183-553919

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ

ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ,

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਸੰਦੇਸ਼

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ, ਪੰਜਾਬ (ਰਜਿ.) ਵਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਕਲਗੀ ਸਜਾ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰੀ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਸ਼ਨੀ ਸਹੀਦ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਕ ਸੁਲਾਘਾਯੋਗ ਉਦਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਨੂੰ ਇਸ ਉਦਮ ਲਈ ਹਾਰਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ,

(Handwritten signature)

(ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ)

(Handwritten mark)

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਫ਼ੋਨ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 553955

ਦਿਲੀ 5134670

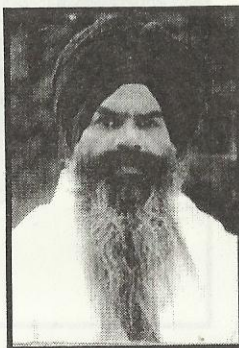
ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ,
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਨੰ: 309197197

ਸੰਦੇਸ਼

ਮਿਤੀ ਅਗਸਤ 6, 1997

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਯੁਧ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਮਾਰੇ

ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਾਕੀ ਬਚ ਰਹੇ ਤਦ ਦਲਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਭਾਲੀ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ

ਸਜਾਈ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਵਾਰਾਡੋਰ ਸੰਤਾਲ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹੋਏ

ਲੜਾਈ ਪਾ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਸੂਰਬੀਰ, ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖ ਕੇ 'ਬਾਬਾ ਸੰਗਰ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ' ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ

ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਲਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪ ਅਜਿਹੇ

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਬਲ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਣ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ

(Signature)

(ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ)

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਲੇਖਕ :
ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਦਕ'
ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫ਼ਸਰ (ਰਿਟਾ:)
ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ (ਰਜਿ:) ਪੰਜਾਬ
ਸਬ ਆਫਿਸ : ਗੁਰਾਇਆ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ

Chamkaur Garhi De Mahan Shaheed

BABA SANGAT SINGH JI

by : Harbhajan Singh Sadiq

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸਭ ਹੱਕ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਰਜਿ: ਪੰਜਾਬ,
ਸਬ ਆਫਿਸ ਗੁਰਾਇਆ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।
ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲਾ ਮੈਟਰ ਦਲ ਦੀ
ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਛਾਪ ਸਕਦਾ।

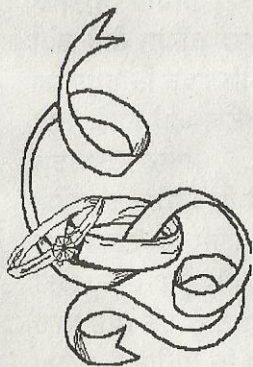
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : ਨਵੰਬਰ, 2000

ਕੀਮਤ : 100 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ (ਰਜਿ:) ਪੰਜਾਬ
ਸਬ ਆਫਿਸ : ਗੁਰਾਇਆ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ :
ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, 3134-ਗਨੇਸ਼ ਨਗਰ,
ਗਲੀ ਨੰ: 3, ਲਿੰਕ ਰੋਡ, ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਛਾਪਕ :
ਬ੍ਰਾਈਟ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼
ਜਲੰਧਰ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ
ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਵਾਲੇ
ਸਮੂਹ ਸੂਰਬੀਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ
ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਮੁੱਖ ਬੰਦ

ਜਿਸ ਕੌਮ ਨੇ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਕੌਮ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੌਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਕੌਮ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਤਿੰਨ ਸੈਂਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਅਣਖ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਨਰੋਇਆ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤ੍ਵਾਰੀਖ 'ਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਉੱਚੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਦੁਆਬੇ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਚੱਲਦੀ ਹਰ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਮਾਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹਰ ਸਿੱਖ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ (ਬਾਨੀ) ਹੋਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਸੋਹਜ, ਸੁਹੱਪਣਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਮਰਦੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਰੀਆ ਸੰਮਾਜ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਮੱਤ

ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਛਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਦਕੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ, ਜੈਤੋ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ, ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਆਹੂਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕਣ ਤੋਂ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਬਰਾਦਰੀ ਸਿੱਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੀ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਤਮੰਨਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵੱਡੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਪੱਖੋਂ ਖੋਜ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੈਲਾ ਵਲੋਂ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਛਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੁਣ ਤਕ ਮੁਫਤ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਸ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਕੈਂਥ ਜੋ ਕਿ ਬਤੌਰ ਮੁੱਖ ਨਕਸ਼ਾ ਨਵੀਸ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਵਿਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ "ਸਾਦਕ" ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਭੇਂਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਕੈਂਥ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਭ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ । ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਡੇਢ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਪ ਕੇ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ । ਇੱਕ ਹੋਰ ਖ਼ਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ 'ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ' ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਪੋਥੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਛਪ ਕੇ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਐਨੀ ਵੱਡੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅਤੇ ਪੰਥ ਲਈ ਕੀਤੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਘਾਲਣਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ ਨਸੀਬੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਵੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ । ਸੰਗਤ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਵੀ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸੂਝ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗ ਭਰੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਾਰ ਪੰਕਤੀਆਂ ਕਾਬਿਲੇ-ਗੌਰ ਹਨ :

ਪਿੰਡ ਸਪਰੌੜ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਨਾਮ।

ਇੱਕ ਇੱਕ ਲਹੂ ਦੀ ਬੂੰਦ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਸਿੱਖੀ ਨੀਂਵ ਉਸਾਰੀ।
ਪੋਟੇ ਪੋਟੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਫਿਰ, ਬਣੀ ਹੈ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ।
ਮਹਿਲ ਉਸਾਰਿਆ ਲੋਥਾਂ ਪਾ ਪਾ, ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਹੈ ਥਾਮ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਟਨੇ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਿਤਾ
ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਬੀਬੀ ਅਮਰ
ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚੰਨ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਉੱਠਦੀ ਹੈ :

ਕੁੱਛਤ ਉਠਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਗੋਦ ਲੈਂਦੀ ਏ।

ਚੁੰਮਦੀ ਏ ਮੁੱਖ ਕੁੱਝ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਏ।

ਮੇਰਾ ਚੰਨ ਨਾਲੋਂ ਸੋਹਣਾ ਕੁੜੇ ਬਾਲ,

ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,

ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਜਦੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਟਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਹ
ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨਾਲ ਹੱਸਦੇ-ਖੇਡਦੇ ਹਨ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਹੀ ਕਲਾਮਈ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ
ਇੰਝ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਨੁਹਾਰ ਹੈ।

ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਤਾਹੀਂ ਗੁਜਰੀ ਪਿਆਰ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਅਮਰੋ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ, ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਸੰਗਤ ਰਾਏ।

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤਰੋ
ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਮੈਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਆਪਣੇ ਜਿਊਂਦੇ ਜੀ ਕਰ
ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਤੁਹਾਨੂੰ
ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਤ ਲਾੜੀ ਨਾਲ ਵਰੇ
ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ । ਇਹਨਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ
ਹੈ :

ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਾ ਲਓ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਦੀ ਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕਰਾਂਗੇ।

ਜਾਨ ਆਪਣੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਹੈ ਰੱਖੀ, ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਰਾਂਗੇ।

ਫ਼ਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਾਹਦਾ ਵਿਸਾਹ ਏ, ਭੇਦ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਘੜੀ ਪਲ ਦਾ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫ਼ੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲੜਨ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ
ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿਧਰੇ ਫਸ ਜਾਓ।

ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਦਮ ਕਰ ਕੇ, ਫੁਰਤੀ ਦਿਖਲਾਓ।

ਜਦੋਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਨ ਤੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਨੇ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਕਹਿਰ ਕਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮੋ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਫੌਜ ਕਮਾਂਡਰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੜਕ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਹ ਛੇ ਬਾਗੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ਜੋ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਇਵੇਂ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਪੇਸ਼ੋ-ਖ਼ਿਦਮਤ ਹਨ :

ਫੌਜ ਕਮਾਂਡਰ ਬੋਲਿਆ, ਛੇ ਬਾਗੀ ਕਿੱਥੇ।
ਮੇਰੇ ਕਰੋ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ, ਜੋ ਛੁਪੇ ਨੇ ਜਿੱਥੇ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਕੰਬਣੀ ਛਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਯੋਧੇ ਨੇ, ਖੰਡਾ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ।
ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਚੰਡੀ ਦਾ, ਤਰਥੱਲ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ।
ਲਲਕਾਰਦਾ ਉਹ 'ਸਾਦਕ', ਜਾਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਬੰਨੇ।
ਉਹ ਮਰਨੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਰ ਕਫ਼ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਨੇ।

ਜਦੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਰੇ ਭੰਡਾਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਦਿਨ ਪਰ ਦਿਨ ਵਿਗੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਇਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਮਾਈ ਹੈ :

ਹੁੰਡ ਮੁੰਡ ਹੋਏ ਸਾਰੇ, ਬ੍ਰਿਛ ਅਤੇ ਪੱਤੀਆਂ।
ਛਿੱਲਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਖਾ ਲਈਆਂ, ਲਗਰਾਂ ਵੀ ਸੁੱਕੀਆਂ।
ਮਿਲੇ ਨਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨੂੰ, ਨਗਰ ਪਿਆਸਾ ਹੈ।
ਕੀਮਤੀ ਕਈ ਡੰਗਰ ਮੋਏ, ਜੀਣੇ ਦੀ ਨਾ ਆਸਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮਿਤੀ ੨੨ ਦਸੰਬਰ ਸੰਨ ੧੭੦੪ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਮਤਾ ਪਕਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਬਚ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਚ ਗਏ ਤਾਂ ਵਿਖੜੇ ਹੋਏ ਪੰਥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ (ਹਮਸ਼ਕਲ) ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਪੰਥ ਦਾ ਮੁਖੀ ਥਾਪ ਗਏ। 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗੀਤ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪੰਗਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ੋ ਖ਼ਿਦਮਤ ਹਨ :

ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਮੈਂ, ਸਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇਰੇ।
ਪੋਸ਼ਾਕਾ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਦਾ, ਪਾਵਾਂਗਾ ਤੇਰੇ।

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਅਰਦਾਸ।

ਪਾਈ ਸ਼ਹੀਦੀ 'ਸਾਦਕਾ', ਹੋਈ ਬੰਦ ਖ਼ਲਾਸ।

ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਪੋਤੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੰਨ ੧੯੩੦ ਨੂੰ ਕਸੂਰ ਜੇਲ੍ਹ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ੩੫ ਸਾਲ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਦੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠੱਕਰਵਾਲ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਖੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਸ: 'ਸਾਦਕ' ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਨਰੋਈ ਸੇਧ ਮਿਲੇਗੀ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਪੰਜਾਬ ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਉਠਾਓ ਜੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿਓ ਜੀ।

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਮਾਹਲ'

ਪ੍ਰਧਾਨ,

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ, ਪੰਜਾਬ (ਰਜਿ:)

ਪਿੰਡ ਮਾਹਲਾਂ, ਨਜ਼ਦੀਕ ਗੁਰਾਇਆ,

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ

ਫੋਨ : 01826-64498

ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ

ਬੜੇ ਚਿਰੋਕਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੰਗ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੁਨਪ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਘਾਲਣਾ ਅੱਜ ਮਿਤੀ ੨੫-੬-੨੦੦੦, ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮੁਕੰਮਲ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿਖਣ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਕਾਰਜ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਖਰੜਾ ਵਾਪਸ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਫਰੋਲਾ-ਫਰਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਖਰੜਾ ਵਾਪਸ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਹੋ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਭਾਣਾ ਵਰਤਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਵਰਤ ਗਿਆ।

ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆਇਆ ਕਿ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੈਲਾ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੱਜਣ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੁੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਮਸਤਕ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨੀਝ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਛੇ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਬਤੌਰ ੩੬ ਸਾਲ ਸਰਵਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਤੌਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫ਼ਸਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ ਦਫ਼ਤਰ, ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ੩੦-੯-੯੧ ਨੂੰ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਛਪਵਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਕ ਡੇਢ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਪ ਕੇ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਵਿਕ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ 'ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛਪਵਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮੈਂ ਮਸਰੂਫ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ

ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧਾ ਛਪ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਅੱਧਾ (ਚਾਰ ਪੋਥੀਆਂ) ਛਪਣ ਵਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਪੁਰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਰਵਾ ਲਿਆ । ਇਸ ਭਲੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਦੇਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਘੱਟ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ੯ ਮੈਂਬਰ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰਾਂ (ਪਿਤਾ, ਚਾਚਾ, ਭਰਾ ਤੇ ਆਪ) ਨੇ ਰਣਭੂਮੀ ਵੱਚ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਮੇ-ਸ਼ਹਾਦਤ ਪੀਤਾ, ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸੁਪਰੋੜ ਨੰਗਲ (ਕਪੂਰਥਲਾ) ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਲਾੜੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਫੇਰੇ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁੱਟਾਂ ਤੇ ਖੂਨੀ ਗ਼ਾਨੇ ਬੰਨ੍ਹੇ । ਅਜਿਹੇ ਨਿਧੜਕ ਯੋਧੇ ਹੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਖੌਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ ਜੀ ਧੰਨ ਜਨਣੀ ਸੀ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਸੂਰਮੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ ਹੈ ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਲਈ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਚਮਕਦੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੜ੍ਹੀ ਚਮਕੌਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤਕ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ । ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ (ਮੁੜੰਗਾ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਪੰਥ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰ ਸਨ । ਉਹ ਵੈਰੀ ਦਲ 'ਤੇ ਯੱਕ-ਲਖਤ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਇਆ ਵੈਰੀ ਮੂੰਹੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਗਦਾ । ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਖੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਸੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪੈਂਦੇ ਤਾਂ ਚੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾ ਦੇਂਦੇ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ 'ਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜਦਿਆਂ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਸੀ । ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਡੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜੋ ਕੌਮਾਂ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਹਨ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ 'ਚੋਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬੜੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵਡਿਆਈ ਕਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਾਚੀਜ਼ ਜਿਹੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਸੂਝ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਉਵੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿਧਰੇ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਜਾਂ ਉਣਤਾਈ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਦਾਸ ਉਸ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਨੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜੀਵਨੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਪੰਜਾਬ (ਰਜਿ:) ਗੁਰਾਇਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਰ ਸਾਇਆ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੈਲੇ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਲਿਖੀ ਜੀਵਨੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਤੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਦਕੇ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ। ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ: ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ 'ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ' ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ। ਤੀਜੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ 'ਦਸਮੇਸ਼ ਚਮਤਕਾਰ' ਨੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਆਰੰਭੇ ਹੋਏ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ। ਚੌਥੇ ਸ: ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਪੰਨਵਾ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦਾ ਅਤੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਲਿਖੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਛਪਵਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਭ ਹੱਕ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ, ਪੰਜਾਬ (ਰਜਿ:), ਸਬ ਆਫਿਸ ਗੁਰਾਇਆ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਦਕ'

ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ (ਰਿਟਾ.)

ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ

ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਨਾਲ ਭੇਂਟ

ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਏ ਸਿੱਖ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਅੰਦਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਖ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਵਲੋਂ ਕੱਪੜਾ ਬੁਨਣ ਦਾ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਦਰ ਗਰਦਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹੀ ਓਨਾ ਚਿਰ ਤਕ 'ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪੰਗਤੀ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਅਮਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਾਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕਾ ਕੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੀ ਮੁਕਾ ਛੱਡਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਜਾਤ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੈੜੀ ਜਿਹਨੀਅਤ ਨਾਲ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਖਾਲਸਾ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਮੁੜ ਬਲਗਣ ਵਿੱਚ ਧਕੇਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੋ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕਿੱਡੀ ਅਧੋਗਤੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਸਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਜੱਥੇਦਾਰ ਥਾਪ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੌਥੇ ਪੌੜੇ ਵਾਲੇ ਆਖ ਕੇ ਮੰਦਰਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇ ਰਹੇ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਸੁਨਣੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਦੇਗ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਸਿੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ ਗੋਲਕ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਝੜਪਾਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਜ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰ ਕੇ ਮਤਾ

ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਭ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਮਿਲਵਰਤਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਚੱਲ ਪਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖ-ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ।

ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਪਿੰਡ ਨੰਗਲਕਲਾਂ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਜੋ ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਦਕ' ਜੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕਸਬਾ ਮਾਹਿਲਪੁਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਤੋਂ ਛਕਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗਰਮ ਧੜਾ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ।

ਜਦੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਬਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਸਰੂਫ਼ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਹੀ ਰੂਹ ਫੂਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਉੱਚ ਵਿਦਵਤਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੀਵਾਣ ਤੋਂ ਉਚਾਈ ਵੱਲ ਲੰਮੀਆਂ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਪੁੱਟਦੀ ਹੋਈ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੱਜ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਸਭ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਣਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਰੋਕਿਆਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕਣਾ, ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਅਵੱਸ਼ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮੁਖੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੀ ਭੈੜੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਲੰਗਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਚੌਥੇ ਪੌੜੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਸੂਦਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਨ, ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੌਥੇ ਪੌੜੇ (ਸੂਦਰ ਜਾਤੀ) ਦੇ ਹੋ, ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਲਗਰ ਨਹੀਂ ਛਕ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਭਲੀ ਲੋੜਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫੌਰਨ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਓਗੇ। ਘੁਮੰਡੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਿਰ ਤੋੜ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ

ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਖਾਓ । ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਿਸਫਲ ਗਈਆਂ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਵੀ ਅਡੋਲ ਚਿੱਤ ਬੈਠੇ ਰਹੇ । ਲੰਗਰ ਦੀ ਗੱਲ ਫੈਲਦੀ ਫੈਲਦੀ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਜੋ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ 'ਤੇ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਬਾਰੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਰਾਹੀਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ । ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗੁੱਲਤਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ਬਾਰੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ । ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜੋ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ ਹੈ, ਵਿਖੇ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਓ ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ । ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਖੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਲੰਗਰ ਛਕਾਂਗੇ ।

ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉੱਥੇ ਆ ਕੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਸਬਜ਼ੀ ਅਤੇ ਦਾਲ ਬਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਏ । ਨਾਲ ਨਾਲ 'ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਜਾਪ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆ ਗਈ । ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ । ਆਈ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਪੰਡਾਲ ਹੀ ਇੰਨਾ ਭਰ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਤਿਲ ਸੁੱਟਣ ਜਿੰਨੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਖਾਲੀ ਨਾ ਰਹੀ ।

ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਛੂਤ ਛਾਤ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢੋ ਅਤੇ ਜੋ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿਓ । ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਖੜੋ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ--'ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਉ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ । ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੌਥੇ ਪੌੜੇ ਦੇ ਆਖ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਵੀਰੋ, ਇਹ ਉਹ ਸਿੱਖ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਜੱਥੇਦਾਰ ਥਾਪ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਸੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗਾ ।’ ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ‘ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ’ ਦੇ ਕਈ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪੰਡਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ । ਅੱਜ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ‘ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਹੁਣ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਗ੍ਰੰਥੀ, ਕਥਾ-ਵਾਚਕ, ਲੈਕਚਰਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏਗਾ । ਸੰਗਤ ਜੀ, ਜੇ ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੂਝ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੰਗਤ ਜੀ, ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਗਾਰੰਟੀ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਅੱਗੋਂ ਕਦੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।’ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਹਨਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ । ਕਥਾ-ਵਾਚਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਗੇ । ਵਿਆਹਾਂ ’ਤੇ ਘੱਟ ਖਰਚ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਹਾਰ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਜਾਵੇਗੀ । ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ।’

‘ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ’ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਵਰਤਾਈ ਗਈ । ਆਈ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਅਤੁੱਟ ਲੰਗਰ ਵਰਤਿਆ । ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਦੇ ਇੱਥੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ ।

ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁਣ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ’ਤੇ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ । ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ।

ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇ ?

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅੰਨ ਉਪਜਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਹੈ । ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਨ-ਦਾਤਾ ਆਖ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ । ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵੇਲੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਤਕੜੀ ਢਾਲ ਬਣ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ-ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ । ਚੌਥੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਚੱਕ ਰਾਮਦਾਸ ਰੱਖਿਆ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇੱਥੇ ਵਸਣ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਵਿਉਪਾਰੀ, ਕਾਰੀਗਰ, ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਤਬਕਾ ਵੀ ਦੇਖੋ-ਦੇਖੀ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਚੌਣਕਾਂ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਬਾਹਰਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤੀ ਚੱਕ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਪਹੁੰਚਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ।

ਉਸ ਦਿਨ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਗਧ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਨੀਵੀਂ-ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕਸਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ

ਦਿਨ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਚੱਕ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਜੀ ਜੋ ਕੱਪੜਾ ਬੁਨਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਣੇ ਸਿੱਖ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਗਰ ਚੱਕ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ, ਇਹ ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਜੀਅਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਚੋਲਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਾਉਣੀ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੀ ਜਾਨਣਹਾਰ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ! ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ, ਪਿਛਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੋਣੇ ਸਿੱਖ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਚੋਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੇਖੋ ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਡੀ ਵੱਲ ਚੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ' ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਚੋਲਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ 'ਬੋਣੇ' ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਮ 'ਤੇ 'ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਸਿੱਖ' ਆਖਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਦਾ ਲਕਵ (ਪਦਵੀ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਹ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਜਜ਼ਬਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਬਰਾਦਰੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਬਰਾਦਰੀ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਮਿਹਰਾਂ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ 'ਬੋਣਿਆਂ' ਤੋਂ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੀ ਹੂਬਹੂ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਗੀਤ

ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਸਿੱਖ ਬਣੇ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ।
ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਤੋੜ ਇਹੋ ਕੰਮ ਸਾਰਾ।
ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਹੋ ਪੁੱਤ ਸਿੱਖ ਭਾਈ, ਪਾਸ ਆਓ ਮੈਂ ਗਲੇ ਲਗਾਵਾਂ।

ਫਰਜ਼ ਮੇਰਾ ਹੈ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ, ਚੁੱਕ ਨੀਵਿਆਂ ਉੱਪਰ ਉਠਾਵਾਂ।
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਜੋ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਮੈਨੂੰ ਅਤੀ ਪਿਆਰਾ।
 ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਸਿੱਖ ਬਣੇ.....।
 ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਬਣ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਹਰਦਮ ਭਗਤੀ ਸੇਵ ਕਮਾਂਦਾ।
 ਛਕਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ, ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਂਦਾ।
 ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਹੀ, ਮਿਲਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁਲਾਰਾ।
 ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਸਿੱਖ ਬਣੇ.....।
 ਖੂਨ ਡੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ, ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਬਚਾਇਆ।
 ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ, ਆਪਣਾ ਹਰ ਪਲ ਲਾਇਆ।
 ਵਿਖਾਇਆ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨੂੰ 'ਸਾਦਕ', ਰਣ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਕਰਾਰਾ।
 ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਸਿੱਖ ਬਣੇ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ।
 ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਤੋੜ ਇਹੋ ਕੰਮ ਸਾਰਾ।

ਪਿੰਡ ਸਪਰੋੜ ਖੇੜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਇਹ ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਚਹੇੜੂ ਪੁਲ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਪੈਦਲ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਉੱਚੀ ਸਤਿਹ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਬਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੁੱਝ ਛਾਂ-ਦਾਰ ਦਰੱਖਤ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਜੂਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਵੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਕੋਈ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਨੋ ਉਸ ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਅੱਗ ਵਰਸਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਨੰਗਲ ਦਾ ਥੋਹ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੈਦਲ ਚੱਲਦਾ ਚੱਲਦਾ ਉਸ ਕਬਰ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕੁੱਝ ਛਾਂ-ਦਾਰ ਦਰੱਖਤ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਉੱਥੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਂ ਸਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਛੀ ਪੰਖੇਰੂ ਵੀ ਇਸ ਕੜਕਵੀਂ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਸ ਉੱਚੇ ਟਿੱਲੇ ਤੋਂ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਡੰਗਰ ਪਸ਼ੂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਕੁੱਝ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਡੰਗਰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਫ਼ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਰਵਾਹਾ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਡੰਗਰਾਂ ਪਾਸ ਆਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਬਰ ਵਾਲੇ ਟਿੱਲੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਜੇ ਕੁੱਝ ਕਦਮ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਰੋੜਾ ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਪੈਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਇਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਪੈਰ 'ਤੇ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦਰਦ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉੱਥੇ ਅਟਕਣਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉੱਥੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਰੋੜਾ ਮੇਰੇ ਪੈਰ

ਵਿੱਚ ਵੱਜਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਰੋੜਾ ਜਿੰਨਾ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਸੀ ਉਨਾ ਹੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਨੇ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਇੱਟਾਂ-ਰੋੜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਕਰ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੜਾਕੇਦਾਰ ਗਰਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਗਰਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਬੜੀ ਸਿਦਕ ਦਿਲੀ ਅਤੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਰੋਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕੰਕਰ ਰੋੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਵਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉਹ ਅਣਖੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਦਰਪਣ ਹਨ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਦਰਦ ਭਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿੱਚੋਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੀਆਂ ਹਨ।

ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਚਰਵਾਹਾ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛਾਂ-ਦਾਰ ਬ੍ਰਿਛ ਥੱਲੇ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੱਜਾ ਪੈਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਦਬਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ, ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ! ਕੀ ਪੈਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਚੋਟ ਆ ਗਈ ਹੈ ? ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਠਰੱਮੇ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਨਾਬ ! ਚੋਟ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਪਰ ਮੈਂ ਪੈਰ ਨੂੰ ਵੈਸੇ ਹੀ ਪਲੋਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਚਰਵਾਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਚੋਟ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲਾ ਅਜਨਬੀ ਬੰਦਾ ਇਸ ਵੀਰਾਨ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹਿਬਨ ਹੀ ਚੋਟ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਚਰਵਾਹੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਚਰਵਾਹੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਤੇ ਟਿੱਲੇ ਉੱਤੇ ਬਣੀ ਕਬਰ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠਾਂ ਲੈ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਡੰਗਰ ਇੱਥੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਪੱਠੇ ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋਏ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਚਰਵਾਹਾ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਾਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਭਿਣਕ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਦਾਲ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਾਲਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ ਸ਼ਖ਼ਸ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹਿਬਨ ਹੀ ਚੋਟ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਜ਼ਰਾ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰੋ ਜੀ।

ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਹ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਥੋਰ ਹੈ ਜੋ ਵੀਰਾਨ ਅਤੇ ਉੱਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਾਡੇ ਸੁਨਣੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਸਨ । ਬਾਕੀ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਘਰ ਸਨ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਕੋਈ ਵੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਭੀੜ ਪੈਣ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹਤਬਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਤੁਰਦਾ ਸੀ । ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਨੰਗਲ ਹੈ । ਇਹ ਪਿੰਡ ਫਗਵਾੜੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ 'ਤੇ ਚਹੇਤੂ ਪੁਲ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਵਾਕਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਦੇ ਭਰਾ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਖਾਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸੰਗਤ, ਸੰਤ, ਲੱਖਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਅੱਗੇ ਜੋ ਬੜੇ ਪਿਆਨ-ਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਦੱਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਬੜੇ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਲਓ ਫਿਰ ਸੁਣੋ, ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ! ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਨੰਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਦਿਲ ਕੰਬਾਊ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜਿਗਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਹਦੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਨੂੰ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਜੋਧਾਂ, ਜੋ ਰਾਮਦਾਸੀਆਂ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਤੋਂ ਰਣਪੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੋਧ ਤੋਂ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਤੋਂ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਲੱਖਾ ਤੋਂ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਹਜ਼ਾਰਾ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਅਮਰੋ ਤੋਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ ਨਾਮ ਧਰਾਏ ਗਏ । ਇਹ ਸਮੂਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਕਰੇਗਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤ

ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋਂਤ ਦੇ ਛੇ ਮੈਂਬਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਛੇਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਗੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਛੇ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਇਨਾਮ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਗੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਨੇਸਤੋ-ਨਾਬੂਦ (ਬਰਬਾਦ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਚਰਵਾਹਾ ਇਸ ਪਿੰਡ ਬਾਰੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਨੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਰੇ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੈਲੇ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਜੀਵਨੀ ਛਾਪੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ੧੬ ਪੰਨੇ ਹਨ, ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਆਪ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਰੀ ?

ਉਸ ਨੇ ਰੋਣਹਾਕਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋਂਤ ਨੰਗਲ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਬਾਗੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਫੜਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਫੜਾਉਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਲਮ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਸਦੇ-ਰਸਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਥੋਹ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਦੁਬਾਰਾ ਆਬਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੈਲੇ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਜੀਵਨੀ ਮੈਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਅੱਜ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋਂਤ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਿਆ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਉਜੜਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਭੈੜੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਦੇ ਲਾਲ ਦੀ ਇਸ ਟਾਕਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਵੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਕਈ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਵੀ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਕਈ ਲੋਕੀ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭਰੇ ਭਰਾਏ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸ ਕੇ ਚਰਵਾਹਾ ਆਪਣੇ ਚਰਚੇ ਹੋਏ ਡੰਗਰਾਂ ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ

ਬਹੁਤ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਰਾਮਦਾਸੀਆਂ ਸਿੱਖ ਨੌਆਂ ਜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰਾਂ ਨੇ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਲੱਖ ਲੱਖ ਪ੍ਰਨਾਮ ਹੈ :

ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ

ਪਿੰਡ ਸਪਰੋੜ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ, ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਨਾਮ।
 ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਹੀ, ਲਵਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਾਮ।
 ਰਣੀਆ, ਯੋਧਾ, ਸੰਤ ਤੇ ਸੰਗਤ, ਚਮਕਣ ਗਗਨ ਸਿਤਾਰੇ।
 ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਤੇ ਪੰਥ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਜੀਵਨ ਚੌਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰੇ।
 ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ, ਲਿਖੇ ਜਾਣਗੇ ਨਾਮ।
 ਪਿੰਡ ਸਪਰੋੜ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ.....।
 ਲਾੜੀ ਮੌਤ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ, ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਖੂਨੀ ਗਾਨੇ।
 ਹੱਸ ਹੱਸ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਰਨ ਮਥੋਲਾਂ, ਗਾ ਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤਰਾਨੇ।
 ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਵਧ, ਪੀਣ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਾਮ।
 ਪਿੰਡ ਸਪਰੋੜ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ.....।
 ਸ਼ਹੀਦ ਬਚਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀ।
 ਸਿੱਖ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤਾਈਂ, ਯਾਦ ਕਰਾਵਣ ਨਾਨੀ।
 ਦਿਓ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਜਾ, 'ਸਾਦਕ' ਤੁਸੀਂ ਪੈਗਾਮ।
 ਪਿੰਡ ਸਪਰੋੜ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ, ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਨਾਮ।
 ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਹੀ, ਲਵਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਾਮ।

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ

ਵਿਧਵਾਰਾਣੀ ਚੰਪਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਨਵਾਂ ਗਰਾਂ ਵਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਕੁੱਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲੈਣ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਥਾਂ ਦਾਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁੱਲ ਲੈਣੀ ਠੀਕ ਸਮਝੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਣੀ ਚੰਪਾ ਨੂੰ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ੨੨੦੦ ਰੁਪਏ ਤਾਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਨਗਰ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵਸਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਕਹੇ ਮੁਤਾਬਕ ੨੫ ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਦੁਸਹਿਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਈ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਵੀ ਨਾਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਜੋ ਭਾਈ ਰਣੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋਤ ਤੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਸਮੇਤ ਨਾਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਟਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਟਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਬਰਸਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਇੱਥੇ ਟਿਕ ਕੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ। ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵੇਲੀ ਅਤੇ ਹਵਾਦਾਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਜਾ ਜੀਕੇ ਸਾਥ ਗਏ ਹਾਂ, “ਕਬੀਲਾ ਹਮਨੇ ਪਟਨੇ ਮੇਂ ਛੋਡਾ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਾ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ, ਤਿਸ ਕੇ ਹੁਜਗਾਰ ਮੇਂ ਬਰਕਤ ਹੋਗੀ।” ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਜੋਧੇ ਨੇ ਗਊਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲੀ। ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਕੰਮ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣਾ, ਗੁਤਾਵਾ ਕਰਨਾ, ਦੁੱਧ ਚੋਣਾ ਅਤੇ ਰਿੜਕਣਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪਟਨੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਅਰਸਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੋ

ਪ੍ਰਤਰਾਂ ਲੱਖਾ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਨੰਗਲ (ਕਪੂਰਥਲਾ) ਵਿਖੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪਟਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਖਾਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮਨ ਇੱਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਔਖੇ ਤੋਂ ਔਖੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੜੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਬੜੀ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ।

ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਜੀ ਭਾਈ ਜੋਧੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਨੰਗਲ (ਕਪੂਰਥਲਾ) ਜਾ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਅਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਪਟਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ, ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਹਰ ਘਰ ਦਾ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੨੫-੪-੧੯੬੭ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਅਮਰੋ ਜੀ ਦੀ ਕੱਖੋਂ ਇੱਕ ਹੋਣਹਾਰ ਬਾਲਕ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਛਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਜੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਲਕ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਗਈ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰ ਨਾਲ 'ਸੰਗਤ' ਰੱਖਿਆ। ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਨੇ ਇਸ ਬਾਲਕ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮਠਿਆਈਆਂ ਸੀਰਨੀ ਵੰਡੇ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਦੋ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਹਨ :

ਗੀਤ

ਕਿੰਨਾ ਅਮਰੋ ਦਾ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।
ਕਰੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਜਾਨ ਨਿਸਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।

ਜਗ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਹੀ ਨਿਰਾਲੀ ਏ।
ਉਹ ਮਾਂ ਨਿਭਾਗੀ ਜਿਹਦੀ ਗੋਦ ਰਹੇ ਖਾਲੀ ਏ।
ਕੀਤੀ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਤਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।
ਕਰੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਜਾਨ ਨਿਸਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।

ਪਟਨੇ 'ਚ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਰੋਣਕਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਨੇ।
ਅਮਰੋ ਤੇ ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਨੇ।
ਮਸਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਈ ਹੈ ਬਹਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।

ਕਰੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਜਾਨ ਨਿਸਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।

ਗਾਈਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮਾਤਾ ਅਮਰੋ ਜੀ ਚੌਂਦੀ ਏ।
ਰਿੜਕਦੀ ਏ ਲੱਸੀ ਨਾਲੇ ਪੱਠੇ ਵੀ ਉਹ ਪੌਂਦੀ ਏ।
ਲੱਸੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਮੱਖਣ ਨਿਤਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।
ਕਰੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਜਾਨ ਨਿਸਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।

ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਫਬਦੀ ਹੈ ਜੋੜੀ ਜੀ।
ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਦੋਨਾਂ, ਜਗ ਵਲੋਂ ਤੋੜੀ ਜੀ।
'ਸਾਦਕ' ਯਾਦ ਕਰੂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।
ਕਰੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਜਾਨ ਨਿਸਾਰ,
ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਜਾਵੰਦਾ।

੦

ਗੀਤ

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।
ਸੱਭੇ ਰੋਣਕਾਂ ਨੇ ਆਈਆਂ ਇਹਦੇ ਨਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਬਾਪੂ ਰਣਧੀਰ ਫਿਰੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ 'ਚ ਝੁਮਦਾ।
ਵਾਰ ਵਾਰ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਮੁੱਖੜੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦਾ।
ਮੁੱਖੋਂ ਕਰੇ ਸੰਗਤ ਪੁੱਤਰ ਕਮਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।
ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਮਠਿਆਈ ਹੈ।

ਆ ਕੇ ਨਰ-ਨਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਪੁੱਤ ਦੀ ਵਧਾਈ ਹੈ।
ਪੁੱਛਣ ਸਹੇਲੀਆਂ ਅਮਰੋ ਦਾ ਹਾਲ।
ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਹੰਸੂ ਹੰਸੂ ਚਿਹਰਾ ਇਹਦਾ ਰੋਣਕਾਂ ਵਿਖੇਰਦਾ।
ਗਮ ਦੀਆਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਤਾਂ ਉਧੇੜਦਾ।
ਜੋ ਵੀ ਵੇਖੇ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਿਹਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।
ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਕੁੱਛੜ ਉਠਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਗੋਦ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।
ਚੁੰਮਦੀ ਏ ਮੁੱਖ ਕੁੱਝ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿਦੀ ਹੈ।
ਮੇਰਾ ਚੰਨ ਨਾਲੋਂ ਸੋਹਣਾ ਕੁੜੇ ਬਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।
ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਮਾਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੋਦੀ 'ਚ ਖਿਡਾਵਾਂਗੀ।
ਤੋਤਲੇ ਹੁੰਗਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਤਾਂ ਪਾਵਾਂਗੀ।
ਰੀਝਾਂ ਨਾਲ ਰੱਖਾਂਗੀ ਮੈਂ ਪੁੱਤਰ ਸੰਭਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।
ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਸੰਤ ਤੇ ਸੰਗਤ ਬਣੀ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਹੈ।
ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਇਨ੍ਹੀਂ ਰੱਬ ਵਲ੍ਹਾਂ ਮੋੜੀ ਹੈ।
'ਸਾਦਕਾ' ਤੂੰ ਛੱਡ ਹੋਰ ਜਗਤ ਦੇ ਖਿਆਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।
ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੇ ਆਇਆ ਘਰ ਲਾਲ,
ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

○

ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਮਕੁੰਟ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਸੱਤ ਚੋਟੀਆਂ ਪਾਸ ਘੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਲੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਾਪ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ। ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਥੇ ਸਪਤ ਸਿੰਗ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਪੱਸਵੀ ਵੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੀ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਦੁਖੀਆਂ ਅਤੇ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੀ ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ 'ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ' ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਰਚਨਾਇਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਤਪੱਸਵੀ ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਮੁਖੀ ਜੋਗ ਨਾਥ ਤਪੱਸਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਤਪੱਸਵੀ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੋਂ ਸਿੱਧੇ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਓਗੇ? ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੀ ਅੱਗੋਂ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਉੱਥੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਣਗੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਲੈਣੀ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਜੋਗ ਨਾਥ ਤਪੱਸਵੀ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟ-ਦਮਨ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਬਾਕੀ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੀ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇੱਥੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵਟਾਵਾਂਗੇ।

ਤਦ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮੂਹ ਤਪੱਸਵੀਓ! ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਲਾਹੁਣ-ਯੋਗ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣੋਗੇ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਯੋਧੇ ਸੂਰਬੀਰ, ਜੋ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤਪੱਸਵੀ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪਰੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

○

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਢਾਕਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸੱਤਵੀਂ, ੧੭੭੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੨੨ ਦਸੰਬਰ ੧੬੬੬ ਈ:) ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਗ੍ਰਹਿ ਇੱਕ ਬਾਲਕ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਆਪ ਪੜਾਅ ਦਰ ਪੜਾਅ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਟਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਹੀ ਪਟਨੇ ਟਿਕੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਜੇ ਪਟਨੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਕੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਉੱਧਰ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਪਟਨੇ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਐਸੇ ਐਸੇ ਚੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਮੋਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਉੱਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇੱਕ ਗੀਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੰਝ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਗੀਤ

ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਲਾਲ ਦੁਲਾਰੇ,
ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ।
ਦੂਜੇ ਅਮਰੋ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ,
ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਸੰਗਤ ਰਾਏ।

ਖੇਡਦੇ ਇਕੱਠੇ ਦੋਵੇਂ, ਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਬਾਲ ਜੀ।
ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਮੁੜੰਗਾ ਮਿਲੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੀ।
ਮਾਨੋ ਗਗਨਾਂ 'ਤੇ ਚਮਕਦੇ ਸਿਤਾਰੇ,

ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ।
 ਦੂਜੇ ਅਮਰੋ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ,
 ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਸੰਗਤ ਰਾਏ।

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਨੁਹਾਰ ਹੈ।
 ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਤਾਹੀਂ ਗੁਜਰੀ ਪਿਆਰ ਹੈ।
 ਦੋਨਾਂ 'ਚ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰੇ,
 ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ।
 ਦੂਜੇ ਅਮਰੋ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ,
 ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਸੰਗਤ ਰਾਏ।

ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਬਾਹਾਂ ਪਾ ਕੇ, ਜਿੱਧਰ ਨੂੰ ਤੁਰਦੇ।
 ਛੇਕੜ ਨੂੰ ਖੋਲ ਕੁੱਦ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਦੇ।
 'ਸਾਦਕਾ' ਆਓ ਘਰ ਮਾਤਾ ਪੁਕਾਰੇ,
 ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ।
 ਦੂਜੇ ਅਮਰੋ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ,
 ਸੋਹਣੇ ਜੀ ਸੰਗਤ ਰਾਏ।

੦

ਜਦੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੜਵੇ ਡੋਲ੍ਹ ਦੇਂਦੇ। ਇਹ ਕੋਈ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤਕ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਇੱਕ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸ਼ਿਵ ਦੱਤ ਨੇ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਰਾਮ ਡਿੱਠਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬੱਚਿਆ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੂਹੜੇ ਮਿੱਤਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਟਾਕਰਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਅਤੇ ਜੰਗਾਂ ਲੜਨੀਆਂ ਦੱਸਦੇ। ਫਤਹਿ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਨਾਮ ਦਿਵਾਉਂਦੇ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਤੀਰ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਢਾਲਾਂ ਬਣਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹਮਸ਼ਕਲ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨਾਲ ਅਤੁੱਟ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੈਰ ਅਤੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਤਾਂ

ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਕਿਹੜੇ ਹਨ। ਕਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮਸ਼ਕਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੁੜਵੇਂ ਭਾਈ ਜਾਣ ਕੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਸੰਗ ਸੰਗਤ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛਾਇਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਦਾ ਹਮਸ਼ਕਲ ਜਾਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗੁਲੇਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਘੜੇ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ ਲੈ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਤਦ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਹ ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ ਵੀ ਤੀਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਛੇਕ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇੱਕ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਫਤਹਿ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਜੋ ਰਾਜਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਬਾਗ ਮਹਿਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਗਵਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਉੱਧਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵੱਲ ਲੰਘਦੇ ਵੇਖਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸੂਰਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਗਈ। ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਬਾਲਕ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖੇਡੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਸਮਝਾਂਗੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਬਾਲਕ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਬਹਿੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ 'ਮਾਂ' ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਤਿਆਰ ਸੀ ਦੇਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਬਲੇ ਹੋਏ ਛੋਲੇ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਹੋ ਹੀ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਖਾਧੇ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਸ਼ ! ਮੇਰੇ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁੰਦਰ ਬਾਲਕ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਸਮਝ ਲਓ।

ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਫਿਰ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਬਾਲਕ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਸੰਗਤ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾ ਲਓ। ਰਾਣੀ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਚੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਲਾਲ ਹੋ, ਵਧੇ-ਫੁੱਲੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੋ।

ਬਾਲਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਚੋਜ ਵੇਖ ਕੇ ਨਾਲ ਆਏ ਬਾਕੀ ਬੱਚੇ ਵੀ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤੇ ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਪਟਨੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਉੱਥੇ ਬਾਲਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਚੋਜ ਕੀਤੇ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਚੋਜਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਇੰਝ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :

ਕਵਿਤਾ

ਸੰਗਤ, ਗੋਬਿੰਦ ਦੋਵੇਂ ਪੱਕੇ ਹਾਣੀ ਨੇ।
ਕੱਠੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ, ਕੱਠੇ ਪੀਂਦੇ ਪਾਣੀ ਨੇ।
ਦੋ ਦੋ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾਂਦੇ ਰੋਜ਼ ਨੇ।
ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਇਹੋ ਕਰਦੇ ਚੋਜ ਨੇ।
ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਮੁੜੰਗਾ, ਇੱਕੋ ਸ਼ਕਲ ਸ਼ਾਨ ਹੈ।
ਸਰੂਪ ਭਾਵੇਂ ਦੋ, ਇੱਕੋ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ।
ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਵਲੋਂ, ਆਗੂ ਸੰਗਤ ਬਣਦੇ।
ਵਾਰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਢਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਥੰਮਦੇ।
ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡਦੇ।
ਫੁੰਡਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ, ਕੱਚੇ ਘੜੇ ਤੋੜਦੇ।
ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਗਾਗਰਾਂ 'ਚ ਛੇਕ ਮੋੜਦੇ।
ਗੁਜਰੀ ਕਰੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ।
ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ, ਹਮਸ਼ਕਲ ਸਾਰ ਹੈ।
ਸਾਏ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦਾ ਇਹ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਰੱਖਦਾ ਸਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ।
ਇੱਕ ਦਿਨ ਨ੍ਹਾਉਂਦਿਆ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਜੀ।
ਦੋਨਾਂ ਇੱਕ ਥਾਂ ਬਸਤਰ ਉਤਾਰੇ ਜੀ।
ਦਸਤਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ।
ਇਹ ਕੀ ਭਾਣਾ ਕਾਹਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ।
ਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਸੰਗਤਾ, ਇਹ ਠੀਕ ਭਾਣਾ ਹੈ।
ਆਪੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਜਾਣਾ ਹੈ।
ਇੱਕ ਦਿਨ ਫਿਰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ।
ਪਾਣੀ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਿਵ ਦੱਤ ਪਿਆਰੇ 'ਤੇ।
ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ ਪਾਇਆ ਹੈ।
ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪਟਨੇ 'ਚ ਖੇਡੇ ਚੌਜ ਹੀ ਨਿਰਾਲੇ ਨੇ।
 ਕੀਤੀ ਮਿਹਰ ਰਾਣੀ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ।
 ਛੋਲੇ ਪੂੜੀ ਰੌਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਵੰਦੇ।
 ਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਵੰਦੇ।
 ਜੇ ਰੌਜ ਰਾਣੀ ਛੋਲੇ ਪੂਰੀਆਂ ਖਿਲਾਵੇਂਗੀ।
 ਇਉਂ 'ਸਾਦਕਾ' ਤੂੰ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪਾਵੇਂਗੀ।

○

ਰੌਜ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਚੌਜ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਛੇ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋ
 ਗਏ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਢਹਿੰਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਬਾਲਕ
 ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾਉਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਗਿਆ
 ਦੇ ਭੇਜੀ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਣ ।

○

ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ

ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਚੌਜੀ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਫਿਕਰਵਾਨ ਹੋਏ। ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਵੀ ਬਾਲਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਸਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੇ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆਂ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਕਟਾਰ, ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਪੈਸ਼ਾਕ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਣੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ। ਆਉਣ ਲੱਗਿਆਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਰਾਣੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਛੋਲੇ ਅਤੇ ਦੇਧੀ ਪੂੜੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਖਿਲਾਓਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ। ਜੇ ਜੇ ਸਵੇਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਮਨ ਇੱਕ ਚਿੱਤ 'ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ' ਸੁਣੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਮੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ।

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਦਾਨਾਪੁਰ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਈ, ਫਿਰ ਆਰ੍ਧਾ ਡੁਮਰਾ ਜੰਕਸ਼ਨ ਬਕਸਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਛੋਟਾ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਅੱਪੜੇ। ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਬਨਾਰਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਬੇਮੁਹਾਰੀਆਂ ਆਈਆਂ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬੜੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਅਯੁੱਧਿਆ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਲਖਨਊ ਪਹੁੰਚੇ। ਫਿਰ ਆਪ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਨਗਰ ਸਾਢੇਰਾ, ਰਾਏਪੁਰ ਰਾਣੀ, ਅੰਬਾਲਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਲਖਨੌਰ ਆਏ। ਲਖਨੌਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਲਖਨੌਰ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮੀਆਂ ਭੀਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ। ਫਿਰ ਆਪ ਮੀਆਂ ਭੀਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਠਸਕਾ' ਵੀ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਲਖਨੌਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦਾ ਖੂਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿੱਠਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਨਿਸੰਬਲੀ ਇੱਕ ਸ਼ਤੀਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਹੁਣ ਤਕ ਪੈਮਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜੇ। ਇੱਥੇ ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਜੀ ਨੇ

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਬੀਬੀ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ । ਅਨੰਦਪੁਰ (ਮਾਖੋਵਾਲ)
ਤੋਂ ਕਈ ਮਸੰਦ ਤੇ ਮੁਖੀਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ । ਜਦੋਂ ਆਪ ਸਰਸਾ
ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ 'ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ' ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪੌੜੀਆਂ
ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਮਾਖੋਵਾਲ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਅਨੰਦਪੁਰ
ਹੋਇਆ । ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਮਾਰਚ ੧੬੭੩ ਈ: ਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ
ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅਨੰਦਪੁਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਲਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦੇ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ
ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰੀਆਂ

ਜਦੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਅਰਸਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੀਤਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜੇ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਗੁਰਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੇਸ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰਣ ਕਰੇ। ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਵੰਸ਼ 'ਚੋਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਹੀਰਿਆਂ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਜੜਤ ਵਾਲੀ, ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪ ਸਜਾਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਕਮਾਨ, ਤਲਵਾਰ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਜਿਆ ਘੋੜਾ, ਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਪੰਜ ਮੋਹਰਾਂ ਵੀ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਦੋਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਲੰਗਰ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਦੀ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ।

ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪੁੱਜੇ, ਲੋਕੀਂ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਜਵਾਨੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਤੁਰੀ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲੜਾਈ ਮਸ਼ਕ ਲਈ ਜੰਗਾਂ ਕਰਵਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਭਰਨ ਲਈ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸਤਰ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਕਿਲ੍ਹਿਆ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। ਚਮੜੇ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਵੀ ਲਗਵਾਇਆ। ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦੇ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ।

ਇਹਨਾਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਗਾ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਨੇ ਭਾਈ ਹੁਰਾਂ ਪਾਸ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ

ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਹੱਥ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ । ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਹੁਤ ਕੀਤਾ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹ ਘੁੰਮਦੇ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਖੁੰਡੇ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਅੱਠ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਵਾਕਿਆ ਹੈ, ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖਿਆ ਇੱਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਸਤਕ 'ਤੇ ਲਾਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਤਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਓਗੇ ਮੈਨੂੰ ਆਇਆ ਸਮਝਣਾ । ਇਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਖੀ ਗਈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਈ ਜਨਮ ਲਏ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ । (ਇਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ) । ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹਨ :

ਗੀਤ

ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਹੈ ਸਦਕੇ ਤੈਥੋਂ, ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਉਸ ਮਾਂ ਜਨਣੀ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਬਲਿਹਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।

ਪਿਤਾ ਤੇਰਾ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਸਾਡਾ, ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਕ ਹੈ।
ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਪਰਿਵਾਰ ਤੁਸਾਡਾ, ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੇਵਕ ਹੈ।
ਇਸੇ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੇ, ਅਤੀ ਪਿਆਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਹੈ ਸਦਕੇ ਤੈਥੋਂ.....।

ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਮੇਲ ਤੇਰਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ।
ਸਦਾ ਮੇਰੀ ਕਰ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਤੂੰ, ਬੜਾ ਹੀ ਪੁੰਨ ਕਮਾਇਆ ਹੈ।
ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਮੈਂ ਹੱਥੀਂ ਬੰਧਨ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਹੈ ਸਦਕੇ ਤੈਥੋਂ.....।

ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਤੈਂ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਮੀਤ ਜੀਉ।
ਸਾਰੇ ਖਾਲਸਾ ਜਗਤ ਨਾਲ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਜੀਉ।
ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਸਦਕੇ ਜਿਊਂਦੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਲਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਹੈ ਸਦਕੇ ਤੈਥੋਂ.....।

ਬਣ ਕੇ ਹੈ ਜਰਨੈਲ ਫੌਜ ਦਾ, ਜਗ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਖੱਟੀ ਤੈਂ।
ਜੋਹਰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਹਰ ਕੰਮ ਅੰਦਰ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪੋਚੀ ਪੱਟੀ ਤੈਂ।
ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਸਹਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਹੈ ਸਦਕੇ ਤੈਥੋਂ.....।

ਸੰਤੋਖ, ਨਿਮਰਤਾ, ਧੀਰਜ ਤੇਰੇ, ਅੰਦਰ ਖੂਬ ਸਮਾਈ ਹੈ।
ਤੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਸੱਚੀ ਯਾਰੀ ਲਾਈ ਹੈ।
ਵਿੱਚ ਅਡੋਲਤਾ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਤੂੰ, ਪ੍ਰੇਮ ਹੁਲਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਹੈ ਸਦਕੇ ਤੈਥੋਂ.....।

ਘੋੜੇ, ਸ਼ਸਤਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ, ਬਹੁਤ ਕੀਤਾ ਉਪਕਾਰ ਤੁਸੀਂ।
ਵਿੱਚ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਪਾਓਗੇ ਜਾ ਕੇ, ਸੋਭਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੁਸੀਂ।
ਪਿਆਰ ਤੇਰਾ ਇਹ ਸੱਚਾ 'ਸਾਦਕ', ਸਭ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਹੈ ਸਦਕੇ ਤੈਥੋਂ, ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।
ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਉਸ ਮਾਂ ਜਨਣੀ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਬਲਿਹਾਰੇ ਸੰਗਤ ਜੀ।

○

ਪਿੰਡ ਖੁੰਡੇ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਚੋਜ ਵਰਤਿਆ। ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜੋ ਹੂਬਹੂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਘੋੜੇ ਜੋ ਬੜੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪਾਲੇ ਹਨ, ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਅਤੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੁੰਡੇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਕੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਘੋੜੇ ਤਬੇਲੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮਾਲਵੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬੈਠਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਆ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਿਗੜ ਗਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵਕਤ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਲਈ ਲਿਖਿਆ।

○

ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਸੀ, ਪਰ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੰਡ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆ ਪਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੱਖ ਸਮਝਾਉਣ 'ਤੇ ਵੀ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਵਾਲਸਰ ਵਿਖੇ ਸਮੂਹ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਹੈਂਕੜਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੇਕ ਮਸ਼ਵਰੇ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੁੱਠ-ਭੇਤ ਦੇ ਆਸਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਰਾਖੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਇਆ ਧਰਮ, ਉਪਦੇਸ਼, ਲੰਗਰ, ਨਗਾਰਾ, ਕਿਲ੍ਹਾ, ਝੰਡਾ ਬਹੁਤ ਚੁੱਭਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਹੁਣ ਇਸ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੇਠੀ ਕਰ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਈਨ ਮਨਵਾਈ ਜਾਵੇ।

ਇਹਨਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਅਖਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਪਠਾਣ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਉੱਧਰ ਜਦੋਂ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਗੱਦਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਸੌ ਮੁਰੀਦ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਪਾਉਂਟਾ ਸਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੂਆ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ, ਜੀਤ ਮੱਲ, ਮੋਹਰੀ ਚੰਦ, ਗੁਲਾਬ ਚਾਏ, ਗੰਗਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜੱਥਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਪੈਰਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੌਕੇ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿਪਾਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ੌਜ ਲੈ ਕੇ ਗਿਰੀ ਜਮਨਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ

ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ ਨਾਲ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਮਹੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਕੁਤਕੇ (ਡੰਡੇ) ਨਾਲ ਹਯਾਤ ਖਾਨ ਨੂੰ ਐਸੀ ਸੱਟਮਾਰੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਫਟ ਗਈ। ਉਸ 'ਚੋਂ ਸਾਰੀ ਮਿੱਝ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਾਨੂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਗੋਪੀ ਦੀ ਮਟਕੀ ਤੋੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਜੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਰਹੇ, ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਘੋਲ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਫਰਕ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਲਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਜੜਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੌੜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਨਾ ਲੱਭਾ। ਆਪਣੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਭੱਜ ਜਾਣ 'ਤੇ ਹੀ ਹਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਗਾਜੀ ਚੰਦ ਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਿਲਵਾਂ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ। ਗਾਜੀ ਚੰਦ ਸੰਗੋ ਸਾਹ ਤੇ ਆ ਪਿਆ ਅਤੇ ਥਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਹਰੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਮਰਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਸਾਥੀ ਮੈਦਾਨ 'ਚੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲੇ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਇਹ ਜੰਗ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਦੇ ਘੰਟੇ ਤਕ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਜੋ ੧੬ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੬੮੬ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਈ। ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸਾਹ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੂਆ ਵੀਰੋ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਜੀਤ ਮੱਲ ਤੇ ਸੰਗੋ ਸਾਹ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ।

ਵਾਪਸ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸਾਹ ਬਾਗ਼ ਬਾਗ਼ ਹੋ ਉੱਠਿਆ। ਨਗਰ ਪਾਉਂਟੇ ਪੁੱਜਦੇ ਸਾਰ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਘਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਅਜੀਤ' ਰੱਖਿਆ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇੱਧਰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਅਮਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਚੁੰਮ ਕੇ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਪਸੀ

ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੬੮੭ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ । ਆਪ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਪਰਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਬੇਆਬਾਦ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ । ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਮੌਕੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਇਹ ਨਗਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੱਥੇ ਦੇ ਸਭ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਲਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਮਸੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਿਨ ਪਰ ਦਿਨ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਸੰਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਥਾ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਧਾਰੇ ਰੌਣਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ ਨਵੇਂ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿੱਧਰੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿੱਧਰੇ ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀਰ ਰਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕਵੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਧੜਕ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦੇ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਸ਼ਸਤਰ ਭੇਟਾ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ।

ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਤੇ ਜੋਧਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆਂ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ । ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਲੜਕੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਭਰ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦੇ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ

ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਸਤਕ ਝੁਕਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਜੋਤ ਦੇ ਮੂਰਤੀ ਵਾਲਾ ਸੀਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਗੱਲ ਜੋ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੂਰੋਂ ਦੁਰਾਡਿਓਂ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪੰਡਤ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਧਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੜੇ ਚਿਰੋਕਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਅੱਗੋਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਜ਼ਰਾ ਉੱਠੋ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਮੈਂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ੧੯ ਸਿਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਚਾਕਰ ਹਾਂ। ਪੰਡਤ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦਾ ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਇਹੋ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਮਸਾਲਾ ਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਸੁਣਾਈ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਇਹ ਵੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਯੂ.ਪੀ. ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂਆਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਹੀਰ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਆਖਦੇ ਹੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਕਰਨੀ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਾਤ ਵੱਡੀ ਹੈ । ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਵੇਂ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ । ਇੱਕ ਦਫ਼ਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਦਸਤਾਰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਹੈ । ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਖੌਲ ਵਿੱਚ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ! ਇੱਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਵੀ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇਗਾ। ਇਹ ਅੱਜ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਅੱਗੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਖੇੜੀ ਸਪਰੌਤ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋਤ ਵਾਪਸੀ

ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋਤ, ਤਹਿਸੀਲ ਫਗਵਾੜਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹਰ ਜ਼ਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਰਾਮਦਾਸੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹਨ ਜੋ ਕੱਪੜਾ ਬੁਨਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗਭੱਗ ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਘਰ ਹਨ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੰਦਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕੀਂ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ਤੇ ਇੱਕ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰ ਨੂੰ 'ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ 'ਰਹਿਰਾਸ' ਤੇ 'ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲਾ' ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾਕਾਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਵਿੱਚ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੁੜ ਅਤੇ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਰਾਲੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਜਦੋਂ ਕਿਧਰੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਵੀਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਪਸੰਦ ਦੀਆਂ ਕੰਨਿਆਵਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਜਦੋਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਧੀਰਜ ਅਤੇ

ਅਡੋਲ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਤ ਲਾੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਵਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇਵੇਂ ਜੁਝਾਰੂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਜਿਊਂਦੇ ਜੀਅ ਜੇ ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤਕ ਇਹੋ ਚਿੰਤਾ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾਂਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਆਖਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਸਚਿੰਤ ਰਹੋ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ। ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਹੈ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਿਮਾਣੇ ਜਿਹੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਜਿੱਥੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਰਨਗੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨਿਸ਼ਾਵਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਦੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾ ਉਹ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਕੱਪੜਾ ਬੁਨਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਘਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਡੁੱਲ੍ਹਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਮਾਤਾ ਅਮਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਆਹ ਆਪਣੇ ਜਿਊਂਦੇ ਜੀਅ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਹੀ ਉਮੰਗ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਤ ਲਾੜੀ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਆਹ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਇੱਕ ਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹਨ :

ਗੀਤ

ਤੂੰ ਰੁਕ ਜਾ ਐ ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੁਕ ਜਾ, ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦਾ।
ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ, ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦਾ।

ਤੂੰ ਲੈਣਾ ਹੈ ਸੰਤ, ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ, ਦਸ ਅੰਮੀਏ ਵਿਆਹ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ।
ਛੱਡ ਜੱਗ ਦੇ ਝਮੇਲੇ ਤੂੰ ਅੰਮੀਏ, ਕੀ ਜਗ ਦੇ ਝਮੇਲੇ 'ਚ ਪੈਣਾ।

ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਹੈ ਭਾਣੇ 'ਚ ਚੱਲਣਾ, ਜਿਉਂ ਆਪੁੰ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਚੱਲਦਾ।
 ਤੂੰ ਰੁਕ ਜਾ ਐ ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੁਕ ਜਾ.....।
 ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਾ ਲਓ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਦੀ ਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕਰਾਂਗੇ।
 ਜਾਨ ਆਪਣੀ ਤਲੀ ਤੇ ਹੈ ਰੱਖੀ, ਮੌਤ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਰਾਂਗੇ।
 ਫ਼ਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਾਹਦਾ ਵਿਸਾਹ ਏ, ਭੇਦ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਘੜੀ ਪਲ ਦਾ।
 ਤੂੰ ਰੁਕ ਜਾ ਐ ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੁਕ ਜਾ.....।

ਭਿਆਨਕ ਬੜਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਚਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ਅਨਾਥਾਂ ਯਤੀਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ, ਔਰੰਗਾ ਜੁਲਮ ਢਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ਅੱਜ ਦੀ ਨਿਬੇੜੇ ਜੀ ਅੱਜ ਹੀ, ਹੋਣਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੈ ਕੱਲ ਦਾ।
 ਤੂੰ ਰੁਕ ਜਾ ਐ ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੁਕ ਜਾ.....।

ਜਦ ਤਕ ਲਹੂ ਹੈ ਜਿਸਮ ਵਿਚ, ਤਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਲੜਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।
 ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਣ ਪਰਵਾਨੇ, ਸ਼ਮਾਅ ਤੇ ਜਾ ਸੜਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।
 ਖੁਦ ਵੇਖੇਂਗੀ ਮਾਤਾ ਤੂੰ ਅੱਖੀਂ, ਜ਼ਮਾਨਾ ਜੋ ਕਰਵਟ ਬਦਲਦਾ।
 ਤੂੰ ਰੁਕ ਜਾ ਐ ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੁਕ ਜਾ.....।

ਪਰਖੀ ਜਾਊਗੀ ਆਪੇ ਇਹ ਸਿੱਖੀ, ਐਸਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਹੈ ਆਣਾ।
 ਗੁਰੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਭਰ ਕੇ, ਸਵਾ ਲੱਖ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨੂੰ ਲੜਾਨਾ।
 ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਕੀ 'ਸਾਦਕ', ਉਹ ਚੰਗਾ ਜੋ ਭਾਣੇ 'ਚ ਚੱਲਦਾ।
 ਤੂੰ ਰੁਕ ਜਾ ਐ ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੁਕ ਜਾ, ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦਾ।
 ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ, ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦਾ।

○

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਘਰ ਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਵਿਖੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਅਮਰੋ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਏਂ, ਲੱਖਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਤੇਰੇ ਹੀ ਭਤੀਜੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਸਗੋਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਵੀ ਹਨ। ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਫਗਵਾੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੈ ਕੇ ਦੋ ਸੱਜਣ ਆਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਸਾਡੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਵਾ ਦੇਵੋ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੁੱਤਰ ਸੰਗਤ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ

ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਮੂੰਹ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੇ, ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਫ਼ਰਮਾ ਬਰਦਾਰ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦੇਵੋਗੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਕੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ ਫਗਵਾੜੇ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ।

ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਦਿਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਵਿਆਹ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਭਲਾ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਨੂੰਹਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੇ ਪੀਤਾ। ਕਈ ਦਿਨ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਛਾਏ ਰਹੇ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਅਨੰਦ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋ ਭਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਉਪਰੰਤ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਲਕਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨੂੰਹਾਂ ਵੀ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਘਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਸੱਸ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦਾ ਘੋੜਾ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲੈ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ ਆਪਣੀਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਲੁਟੇਰੇ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਧਾੜਵੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਸੰਗਤ ਪਾਸੋਂ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਜੀ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦੇਸ ਦੇ ਕੋਠੇ ਕੋਠੇ ਅੰਦਰ ਅਣਖੀਲੇ ਅਤੇ ਨਿਧੜਕ ਯੋਧੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦੇ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਰਹੇ। ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਨੇਕ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿੱਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦੇ ਘੋੜੇ

ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਸ਼ਸਤਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਆਖਿਆ
ਜਾਂਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ
ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ
ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਭਾਈ
ਰਣੀਆ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਾ
ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ
ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ । ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਵੀ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦਾ ਉਮਾਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਅਗੰਮੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ, ਭਾਈ ਸੰਤ ਜੀ, ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਜੀ ਢੋਲਕੀ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਰੱਬੀ ਰੰਗਣ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੰਗਤ ਵੀ ਬੇਖੁਦੀ ਵਿੱਚ ਝੂਮਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬੋਲ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਇੰਨੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁੱਝ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ-ਦੂਸਰੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖਿੜ ਉੱਠਦਾ । ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇ ਜਾਣੀਜਾਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਧਰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਹਮਸ਼ਕਲ ਜੋੜੀਦਾਰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਤਕ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੌੜ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤਿਆ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮੁੱਖੋਂ ਬੇਸਾਖਤਾ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾ ! ਸਦਾ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲ ਰਹਿ ।

ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਭਾਈ ਸੰਤ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਪਹੁੰਚੇ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪੁੱਛੀ । ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਨਵੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ ।

ਬਾਹਰਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਵੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁਜ ਰਹੀ

ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਭੇਜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਡੇਰੇ ਲਾਏ ਸਨ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਨਗਰ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦੀ ਹੁਣ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੌਖਾ ਰੰਗ ਦੇ ਕੇ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਬੇਲੇ ਵਿੱਚ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਲੋਹ-ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਣਦਾ ਸਾਜੋ-ਸਮਾਨ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇੱਧਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਿਨ ਪਰ ਦਿਨ ਬਿਗੜਦੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵਕਤ ਦੀ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਲਈ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਇਹ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹਰ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਬਾਰੇ ਖੁਫੀਆ ਦਸਤਿਆਂ ਨੇ ਮੌਕੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੱਧਰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਲਾਮਵੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ

ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕਤਾਰ ਪੁਸ਼ਾਦ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਗਿਣਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਫਰਕ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਮੈਂ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਇਸ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਦਾ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੱਠੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੁਣ ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਇੱਕ-ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਮੈਂ ਨਾਚੀਜ਼ ਜਿਹੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ, ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਰਜ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਿਰ ਮੱਥੇ 'ਤੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਡ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਜਿੰਨਾ ਜਿੰਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੈ :

ਕਵਿਤਾ

ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡੁੱਲੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸਤਰ ਮੰਗਵਾਏ।

ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਇੱਕ ਥਾਂ ਗਭਰੂਆਂ ਨੇ ਢੇਰ ਲਗਾਏ।
 ਕਿੱਧਰੇ ਹਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਦੇ ਪੈਂਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ।
 ਕਿੱਧਰੇ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਥਿਆਰ ਦੋ-ਧਾਰੇ।
 ਕਿਤੇ ਗੰਡਾਸੇ ਟਾਕੂਏ ਪਏ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਂਦੇ।
 ਕਿੱਧਰੇ ਛਵੀਆਂ ਬਰਛੀਆਂ, ਖੁਦ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਂਦੇ।
 ਕਿਤੇ ਕਟਾਰਾਂ ਭੇਲੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਈਏ।
 ਤੀਰ ਕਮਾਨਾਂ ਭੱਥਿਆਂ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਲਾਈਏ।
 ਕਿਤੇ ਨੇ ਖੰਡੇ ਖੜਕਵੇਂ ਤੇ ਪਾਨ ਚੜ੍ਹਾਈ।
 ਤਿੱਖੇ ਨੇਜ਼ੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਿਤੇ ਦੇਣ ਦਿਖਾਈ।
 ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਜਾਏ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਿਣਤੀ।
 ਹੱਦੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿਣਤੀ।
 ਹਰ ਸ਼ਸਤਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ।
 ਸਿੱਖ ਫੌਜੀ, ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਪਾਸ ਬੁਲਾਇਆ।
 ਹਥਿਆਰ ਫੜੋ ਤੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਵਾਂ।
 ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਢੰਗ ਬਤਾਵਾਂ।
 ਤਲਵਾਰ ਪਕੜ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵਾਰ ਹੈ ਕਰਨਾ।
 ਵਾਰ ਵੈਰੀ ਦਾ ਰੋਕਣ ਲਈ ਢਾਲ ਅੱਗੇ ਧਰਨਾ।
 ਤੀਰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਢੰਗ ਚਲਾਣਾ।
 ਐਸੇ ਲੱਗੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਜਾਏ ਬਚ ਨਾ ਪਾਣਾ।
 ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕਿੱਧਰੇ ਫਸ ਜਾਓ।
 ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਦਮ ਕਰ ਕੇ ਫੁਰਤੀ ਦਿਖਲਾਓ।
 ਮਰਦੇ ਦਮ ਤਕ ਲੜਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖੋ।
 ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦਾ ਰਸਤਾ ਡੱਕੋ।
 ਅਜੀਤ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇੰਝ ਟਕਰਾਣਾ।
 ਭਾਵੇਂ ਪਰਬਤ ਚੀਰ ਕੇ ਪਏ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ।
 ਜੁਝਾਰ ਤੇਰੀ ਮੈਂ ਹਿੰਮਤ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ।
 ਯੁੱਧ ਲੜਨ ਦਾ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੈਂ ਹੁਨਰ ਪਾਇਆ।
 ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਹਾਣੀ।
 ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦੱਸਣ ਕਹਾਣੀ।
 ਜਮ ਕੇ ਐਸੇ ਲੜ ਰਹੇ ਖੜਕਣ ਪਏ ਖੰਡੇ।
 ਆਪਣੇ ਬਾਹੂ-ਬਲ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਖੇਤ ਨੇ ਮੰਡੇ।
 ਹੋਰ ਵੀ ਯੋਧੇ ਲੜਨ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਪ੍ਰਪੱਕ।
 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਗਏ ਲੜਨੇ ਦੇ ਹੱਥ।

ਕਿਤੇ ਵਾਰ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਕਿਤੇ ਨੇਜੇ ਬਰਛੇ।
ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਭਿੜ ਗਿਆ, ਕਿਤੇ ਖੰਡੇ ਖੜਕੇ।
ਧੂਹ ਮਿਆਨੋਂ ਕੱਢ ਕਿਸੇ, ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਈ।
ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ, ਕਿਨੇ ਕਰੀ ਚੜ੍ਹਾਈ।
ਬਰਛਾ ਲੈ ਕੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ।
ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਕਿਹਦੀ ਹੋਵਣੀ ਇਸ ਟਾਕਰੇ ਵਿੱਚੇ।
ਭਾਈ ਸੰਗਤੁ ਜੀ ਆਖਿਆ, ਵਾਹ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀਓ।
ਜੰਗ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲਤਾ ਪਾਈਓ।
ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ 'ਸਾਦਕਾ' ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਹੋਈ।
ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਰਹੀ ਕਸਰ ਨਾ ਕੋਈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਟਕਸਾਲ

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਗੀ ਰਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬੱਤੀ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਭ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਗੀ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੋਂ ਸਨਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ੧੬੭੦ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਸੁਨਣ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਗੀ ਢਾਡੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਵਸਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਬੀਤ ਜਾਣ 'ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰਜਾ 'ਤੇ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਨ ੧੬੮੦ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੱਸਾ ਬਹੁਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਆ ਕੇ ਵਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਹੋਰ ਹੁਨਰਮੰਦ ਅਤੇ ਕਾਰੀਗਰ ਵੀ ਭੇਜੇ ਜਾਣ। ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਹਤਾਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਲਿਖਾਰੀ, ਕਵੀ, ਹੁਨਰਮੰਦ ਅਤੇ ਕਾਰੀਗਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸਭ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਰੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਜਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਰ ਜੀਵ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕੇ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਲੰਗਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਡਿਊਟੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਕਾਰਜ

ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਬੋਲੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਕਾਜ਼ੀ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਰਿਦਾਸ ਰਾਏ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਭਾਈ ਮਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਮੁਖੀ ਥਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੈ । ਭਾਈ ਮਨੀ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਸਥਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਔਕੜ ਪੇਸ਼ ਆਵੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜੋਗਾ, ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ, ਭਾਈ ਸੰਤ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਦ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗੁਟਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਕੰਮ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਉਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਭੇਜਦੇ ਸਨ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ । ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਇਸ ਟਕਸਾਲ ਵਿੱਚ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ । ਭਾਈ ਮਨੀ ਜੀ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ, ਪਦ ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ, ਹਰ ਵਕਤ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖੋਂ ਇਹੋ ਕਹੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ

ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਵਰਗਾ ਹੋਣਹਾਰ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਉਹ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਗੁਣ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਗੁਟਕੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦਸਤੇ ਨੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਇਤਨੇ ਗੁਟਕੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾਈ ਵਿਖਾਈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ । ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ । ਭਾਈ ਮਨੀ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪਾਠੀ ਅਤੇ ਕਥਾ-ਵਾਚਕ ਗਿਆਨੀ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ।

ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਲੈ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਮੂੰਹ-ਜ਼ਬਾਨੀ ਕੰਠ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਕੱਪੜੇ-ਲੱਤੇ ਅਤੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ । ਸਾਰੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲੰਗਰ-ਘਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲੰਗਰ ਛਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ-ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣਿਆਂ ਹੇਠਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ, ਰੁਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਥੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਰੱਖ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗੁਰਮੁਖੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸਿਖਰਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਅਤੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ । ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸਭ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲੇ ਮਿਲੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਉਦਾਰ-ਚਿੱਤ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ, ਨੇਕ ਅਤੇ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਸਨ, ਜੋ ਸਦਾ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਸੋਚਦੇ ਸਨ । ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਤੀ ਪਿਆਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਜੀ ਇੱਕ ਹਉਮੈ ਦੀ ਗਲਤੀ

ਕਾਰਨ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਦੋ ਲਾਵਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹਉਮੈ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਆ ਕੇ ਇੱਕ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਸਲੀ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਚੌਕੀਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ । ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਭੁੱਲ-ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਭਟਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਹੁੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਯੁਗਾਂ ਯੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਲਾਜ ਰੱਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਇਹੋ ਬਾਣੀ ਦਾ ਫਰਮਾਣ ਹੈ ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ

ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਵਾਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਮਿਆਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤਲਵਾਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਗਰਜ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ, 'ਮੇਰੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੀਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਕੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ।'।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੰਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਇਹੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਦਇਆ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ। ਤੰਬੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਕਨਾਤ ਲਗਾ ਕੇ ਪਰਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਬਾਹਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਨਾਤ ਪਿੱਛੇ ਤੰਬੂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਫਰਕ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਜਿਵੇਂ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ, ਭਾਈ ਜੋਗਾ, ਭਾਈ ਕਨੱਈਆ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਆਦਿ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਭੈੜੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਤਾਂ, ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਡਿਗਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਤੰਬੂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਤਲਵਾਰ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਮੇਰੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੀਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੈ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਜੋ ਮੇਰੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਦੇਵੇ।'।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਚਲਚਲ ਮਚ ਗਈ। ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਡਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ

ਭਾਈ ਧਰਮ ਦਾਸ ਜੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ।

ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਿਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਮੇਰੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟਾ ਕਰੇ।

ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਸਹਿਮ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਡਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉੱਠ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ (ਉੜੀਸਾ) ਦੇ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਰਾਏ ਜੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਆਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਿੰਮਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਹੁਣ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਰ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਖਿਸਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਇੱਕ ਸਿਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਇੰਝ ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਦਵਾਰਕਾ (ਗੁਜਰਾਤ) ਦੇ ਇੱਕ ਛੀਬੇ ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਡਿਗਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ।

ਜਦੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਪੰਡਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਗਰਜਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਵਾਰ ਬਿਦਰ (ਆਂਧਰਾ) ਦੇ ਇੱਕ ਨਾਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਡਿਗਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਫਿਰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨੰਗੀ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਸ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜੇ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਤੰਬੂ

ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪੰਡਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਸਤ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ । ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਕੇ 'ਸਿੰਘ' ਦਾ ਉਪ-ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ । ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਤ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਪੱਕਾ ਕਰਾ ਕੇ ਆਪ ਫਿਰ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਏ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ, 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ੋ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਗ਼ੈਰ-ਜੱਟ ਉੱਚੇ-ਨੀਵੇਂ ਗੁਰੂ-ਚੇਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਜਾਓ ।'

ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮੂੰਹ ਆਖਿਆ ਕਿ, 'ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਅਸਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਕੀ ਦਿਓਗੇ ?'

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ, 'ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘੋ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ।'

ਤਦ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ।

ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਹੁਣ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਕਲਮ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੰਬੂ ਅੰਦਰ ਪੰਜ ਬੱਕਰੇ ਝਟਕਾਏ ਸਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਅਰਥਹੀਣ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਆਖਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਤੁਸਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ । ਉਸ ਦਿਨ ਲੱਗਭੱਗ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵੀ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ । ਭਾਈ ਰਣੀਆ ਤੋਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਤੋਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੰਤ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਧਰਾਏ ਗਏ ।

(ਜਦੋਂ ੧੬੯੯ ਵਾਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨੰਗੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੈ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਸਕੇ ? ਇਸ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇੱਕ ਗੀਤ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਨਮੁੱਖ ਪੇਸ਼ ਹੈ :)

ਗੀਤ

ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ, ਇਹੋ ਜਾਮਾ ਇਨਸਾਨ।
ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਇਹਨੂੰ ਵੱਖਰਾ, ਮੈਂ ਜਗ ਤੋਂ ਮਹਾਨ।

ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋਹੇਂ ਦਰਬਾਰ। ਫੜ ਕੇ ਹੱਥ ਤਲਵਾਰ।
ਜਿਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ। ਉਹੋ ਆਵੇ ਉੱਠ ਬਾਹਰ।
ਭੱਜ ਆਓ ਛੇਤੀ ਵੀਰੋ, ਜਿਹਨੂੰ ਨਾਹੀਂ ਪਿਆਰੀ ਜਾਨ।
ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ.....।

ਕਿਵੇਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਤਲਵਾਰ। ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਰਦੀ ਪੁਕਾਰ।
ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕੀ ਸਿੰਘੋ, ਝੱਲੋ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇਹਦਾ ਵਾਰ।
ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰੋ ਛੇਤੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨ।
ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ.....।

ਜਿਹਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆਉਂ। ਗਿੱਦੜੋਂ ਸ਼ੇਰ ਮੈਂ ਬਣਾਉਂ।
ਐਸਾ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਸਜਾਉਂ। ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੀ ਵਟਾਉਂ।
ਸਵਾ ਲੱਖ ਨਾਲ ਇੱਕ ਇੱਕ, ਮੰਡੇਗਾ ਮੈਦਾਨ।
ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ.....।

ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਖ ਨਾ ਪਿਆਰਾ, ਉਹਦੀ ਰਹਿਤ ਹੈ ਪਿਆਰੀ।
ਹੋਣ ਅਮਲੀਂ ਨਿਬੇੜੇ, ਮੁੱਕੇ ਇੱਥੇ ਗੱਲ ਸਾਰੀ।
ਮਿਲੂ ਰੱਬ ਦਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ, ਆਦਰ ਤੇ ਮਾਨ।
ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ.....।

ਜੋ ਮਰਨੇ ਤੋਂ ਡਰੇ, ਡਰਪੋਕ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ।
ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਹੋ ਮਰਦਾ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਜਨਮ ਪੈਂਦਾ।
ਦੱਸੋ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹਦੇ, ਬਚੇ ਰਹਿਣਗੇ ਪ੍ਰਾਣ।
ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ.....।

ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਕਰ, ਪੰਜ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ।
 ਜਖਮ ਤਿੱਖੇ ਤੇਗ ਵਾਲੇ, ਸਿੰਘ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਹਿ ਗਏ।
 'ਸਾਦਕ' ਕੇਸਰੀ ਪੌਸ਼ਾਕੇ ਪਾ ਕੇ, ਹੋਈ ਦੂਣੀ ਸ਼ਾਨ।
 ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ, ਇਹੋ ਜਾਮਾ ਇਨਸਾਨ।
 ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਇਹਨੂੰ ਵੱਖਰਾ, ਮੈਂ ਜਗ ਤੋਂ ਮਹਾਨ।

0

ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਲੋਕ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬਾਗ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਦੇ ਛੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਾਗ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗਿਆ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਠੋਸ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਗ਼ੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਓਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿੰਡ ਬਰਬਾਦ ਅਤੇ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਸਪਰੋੜ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬਾਗ਼ੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਫੜਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਹੁਣ ਵੀ ਥੋਹ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਗਵਾੜੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਚਹੇੜੂ ਪੁਲ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਕਬਰ ਵੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਬੇਆਬਾਦ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਸਮਸ਼ਾਨ ਨਿਆਈਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਫੌਜਾਂ ਵਲੋਂ ਜੋ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ :

ਕਵਿਤਾ

ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੇ ਆਣ ਕੇ, ਇਉਂ ਕਰੀ ਚੜ੍ਹਾਈ।
 ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਨੂੰ, ਹੈ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ।
 ਉੱਡ ਉੱਡ ਧੂੜ ਤੇ ਗਰਦ ਨੇ, ਅਸਮਾਨ ਹੈ ਕੱਜਿਆ।
 ਮਾਨੋ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਵਿੱਚ, ਕੁੱਝ ਫਰਕ ਨਾ ਲੱਗਿਆ।
 ਬੜਾ ਡਰਾਉਣਾ ਖੌਫ਼ਨਾਕ, ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਇਆ।
 ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਪਿੰਡ ਨੂੰ, ਉਹਨੀਂ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ।
 ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਕਈ, ਜਾ ਘਰਾਂ 'ਚ ਛੁਪ ਗਏ।

ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਠਾਹਰ ਮਿਲੀ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਲੁਕ ਗਏ।
 ਫੌਜ ਕਮਾਂਡਰ ਬੋਲਿਆ, ਝੱਬ ਲੰਬੜ ਬੁਲਾਓ।
 ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ, ਛੇਤੀ ਚੱਲ ਆਓ।
 ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ, ਹਾਜ਼ਰ ਫਰਮਾਇਆ।
 ਲੰਬੜਦਾਰ ਵੀ ਸੁਣਦਿਆਂ, ਘਰ ਤੋਂ ਭੱਜ ਆਇਆ।
 ਕਪਤਾਨ ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, ਛੇ ਬਾਗੀ ਕਿੱਥੇ।
 ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਉਹ ਛੁਪੇ ਨੇ ਜਿੱਥੇ।
 ਰਣੀਆ, ਜੋਧਾ, ਸੰਤ ਤੇ, ਸੰਗਤ ਇਹ ਚਾਰੇ।
 ਲੱਖਾ, ਹਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ, ਬਣਦੇ ਛੇ ਸਾਰੇ।
 ਲੰਬੜ ਕਿਹਾ ਅਨੰਦਪੁਰੋਂ, ਨਹੀਂ ਵਾਪਸ ਆਏ।
 ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਆਪ ਦੇ, ਜਦੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਧਾਏ।
 ਕਪਤਾਨ ਹੁਕਮ ਫਿਰ ਚਾੜ੍ਹਿਆ, ਝੱਬ ਪਿੰਡ ਉਜਾੜੇ।
 ਜੋ ਕੋਈ ਅੜਦਾ ਕੁਸਕਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਕੁੱਟੋ ਮਾਰੋ।
 ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਕੁੱਝ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ।
 ਅਣਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਰ ਰੋਣਾ ਰੋਇਆ।
 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਢਾਹ ਕੇ, ਘਰ ਢੇਰੀ ਕੀਤੇ।
 ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਜਾਣਦੇ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸੰਗ ਬੀਤੇ।
 ਬੱਚਾ, ਬੁੱਢਾ, ਜੁਆਨ ਕੀ, ਹਰ ਬਸ਼ਰ ਹੀ ਰੋਏ।
 ਵਿਰਲਾਪ 'ਚ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰਦਾ, ਅੱਖੀਓਂ ਹਰ ਕੋਏ।
 ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੌੜ ਨੂੰ, ਲੋਕੀਂ ਛੱਡ ਦੌੜੇ।
 ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ 'ਸਾਦਕਾ', ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਮੋੜੇ।

ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸਾਰੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਥਾਪ ਰੱਖੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਘਟਦੀ ਵਧਦੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਰੱਖ ਸਕਣ। ਕੁੱਝ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ-ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਆਦਿ ਸੁਨਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਲੰਗਰਾਂ ਦਾ ਖੁਦ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਨਗਰ ਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਜਲਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਨਾ ਪਕਾਵੇ। ਹਰ ਜੀਵ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਛਕੇ। ਦੇਸਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਕਿੱਧਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਨ ਇੱਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋਈ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ। ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਰਹੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਸੰਗਰਾਂਦ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ। ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜੇ ਸਨ, ਕਿੱਧਰੇ ਕਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵੀਰ-ਰਸੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਮਾਦਾ ਭਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਧਰੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਦੇ ਕਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਸਾ ਹਸਾ ਕੇ ਐਸੇ ਟੌਨਿਕ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਗ਼ਮ-ਦਰਦ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕਾਫ਼ੂਰ ਹੁੰਦੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਧਰੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿੱਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨਿੱਤਨੇਮੇ ਦੇ ਗੁਟਕੇ ਮਿਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕ ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਬੈਠੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਪਾਠੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਪਾਠ ਯਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਗਤਕੇ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾ ਕੇ

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਖੇਡ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਅਣਖੀਲੇ ਯੋਧੇ ਜੰਗ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਛੱਡੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਟਾਕਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਟਿਕ ਨਾ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਦੇਸਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਤੋਂ ਰਾਜੇ-ਰਾਣੇ, ਅਮੀਰ-ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਚੱਲ ਚੱਲ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਐਸਾ ਜਾਦੂਮਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ-ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਮਿਲਦੇ ਹੋਣ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦੇ। ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਰਾਸਤੀ 'ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜੋਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦੇਂਦੇ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣਾ ਅਨੰਦਮਈ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਗ਼ਮ ਦਾ ਆਸਾਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਸਭ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਟਹਿਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ, ਹਰ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ :

‘ਸਭੈ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਣ’

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਚੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਅੱਠ ਮੀਲ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ਤੇ ਸਥਿਤ ਪਿੰਡ ਖੁੱਡਾ ਵਿਖੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਠਹਿਰ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਲਾਕਾ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿਓਗੇ ਉਹ ਸਮਝੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਇਹਦਾ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਬੰਧ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਾਤ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਧਰ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਘਰ ਤੇ ਜੋ ਚੋਈ ਦੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਹੈ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਜੇ ਤਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਗਦੇ

ਹੋਏ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਅਜੀਬ ਕੌਤਕਾਂ ਬਾਬ ਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਤੀਜ ਨੂੰਹਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਧਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਕਹਿ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਔਖੀ ਘੜੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਅਮਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰਿਆਂ 'ਤੇ ਸੌਣ ਲਈ ਉੱਠ ਕੇ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਖੂਨੀ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਜਾਂਦੇ । ਇੱਕ ਗੜਵੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਲਈ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ । ਇਸ ਨਾਲ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸੈਰ ਕਰਨੀ ਹਰ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮੁਫੀਦ (ਫਾਇਦੇਮੰਦ) ਹੈ । ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਤਣ ਕੁਰਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਖੋ-ਦੇਖੀ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤਨੇਮੇ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤਕ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤਨੇਮੇ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਾਗਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦੇ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤਨੇਮੇ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹਨ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਨਿੱਤਨੇਮੇ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ । ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਅਮਰ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਛੇਤੀ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ ।

ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ-ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਏ ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਤੇ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ, 'ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਹਨ ਅਤੇ ਫਤਹਿ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਏਲਚੀ ਰਾਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ 'ਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੂਨਖਾਰ ਸ਼ੇਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਚਿੜ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਕਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਲਈ

ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ।’

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਆਖਿਆ ਕਿ, ‘ਗੁਰੂਦੇਵ ਜੀਉ ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ’ਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋ, ਮੈਂ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਲੜਾਕੇ ਸੂਰਮੇ ਲਏ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਘੋੜਿਆਂ ’ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਤ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਫਤਹਿ ਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਕੁੱਝ ਤਕੜੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨਾਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਆਏ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਨ ਬੰਦਨਾ ਕੀਤੀ । ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਕੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਖੂਨਖਾਰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਸਕੀਮ ਦੱਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਕੀਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੇ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਸਾਡੇ ਸੂਰਮੇ ਨਿਧੜਕ ਯੋਧੇ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲੈਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੇ ਗਾਰ ਤੋਂ ਦਹਾੜਦਾ ਹੋਇਆ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਉਸ ’ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾ ਦੇਣਗੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ‘ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਇਹ ਖੂਨਖਾਰ ਸ਼ੇਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬੂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਅਤੇ ਕਰਾਰੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਬਹੁਤ ਤਕੜੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਕਈ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਡੰਗਰਾਂ ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਤਕ ਨੂੰ ਖਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਉਹ ਢਿੱਲੇ ਮੱਠੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਕੀਤੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੋਰ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਹਰਦਿਲ ਅਜੀਜ਼ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ’ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇਵੇਗਾ ।’

ਹੁਣ ਤਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ’ ਦਾ ਉੱਚੀ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹ ਖੂਨੀ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੀ ਗਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਦਹਾੜਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉੱਚੀ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਇੱਧਰ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਇਸ ਸੀਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਫਤਹਿ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸੂਰਮੇ ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰ ਝਪਟ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਢਾਲ ਨਾਲ ਚੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਤਲਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਠੋਸ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਖੂਨੀ ਸ਼ੇਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਧੜੱਕ ਕਰਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਕੁੱਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਿਆ।

ਇਸ ਕੌਤਕ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪਾ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮਰੇ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਫਤਹਿ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੂਰਮੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੋਲ ਰਾਤ ਨਾਹਨ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਠਹਿਰ ਗਏ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਵਜਾਏ।

ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੋਲ ਰਾਤ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਝਗੜਾ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਹੋਰ ਰੰਗਰੂਟ ਸਨ ਜੋ ਵੱਡੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਝੜਪ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦਸਤੇ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਰੰਗਰੂਟ ਜੋ ਇਸ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਕਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੱਝ ਘਬਰਾ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਅੱਜ ਕੋਈ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਹੀ ਦੇਣ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਰਾਤ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੜਨ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਹੀ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਲੜਨ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਗਿਣਤੀ ਪੱਖੋਂ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਇਸ ਦਸਤੇ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਤਕ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ੫੦ ਸਿਪਾਹੀ, ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮਾਰ ਨਾਲ ਜਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਏ ਜੋ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਹੁਣ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਧੂਹ ਲਈਆਂ। ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਹੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦੇ ਹੋਏ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਧਮਕੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਨੂੰ ਐਸੀ ਜੰਗੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ 'ਤੇ ਐਸਾ ਦੋਬੀ ਪਟਕਾ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਭੈਅਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਹੀ ਭੱਜ ਉੱਠਦਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਂਤੜੇ ਬਦਲ ਬਦਲ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਜਾਨ

ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਕੀਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਸਾਰੋਸਿਪਾਹੀ ਦੁੱਮ ਦਬਾ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤੀਰ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੀ ਫੌਜ ਵੱਲ ਛੱਡਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ, 'ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਜੇ ਅੱਗੋਂ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਇਤਨੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ।'

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਦੌੜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ । ਉਹਨਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਅਤੇ ਤੀਰ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ।

ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜਲਣ-ਬੁੱਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਹੋਰ ਇਹ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਐਨੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਾੜਾ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਸਨ । ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰ ਬਸ਼ਰ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਜਦ ਕੋਈ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ 'ਤੇ ਜਬਰ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਜ਼ਾਲਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਜਬਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਕਟਵਾਇਆ ਸੀ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨੀ ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁਗ਼ਲ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਘਿਓ-ਖਿਚੜੀ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ । ਖ਼ੈਰ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਕਰੋ । ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰਾਖਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ, 'ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾ ! ਤੂੰ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਸਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ।

○

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ

ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਣ ਉਪਰੰਤ ਚਾਰ ਯੁੱਧ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਲੜਨੇ ਪਏ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਢਾਈ ਫੱਟ ਇੱਕ ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਖਪਾ-ਥਕਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੈਰੀ ਦਲ ਮੈਦਾਨ ਅਧਵਾਟੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਆਪ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਵਤ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ, ਕਿਸੇ ਹੀਲੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਢਿੱਲਾ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿੰਦੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਅਤੀ ਮੋਹ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਹਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵਾ ਲੱਖ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਬਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ । ਹਰ ਫੌਜੀ ਸਿੱਖ ਦਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਰਗਾ ਜਰਨੈਲ ਕਿੱਧਰੇ ਵੀ ਭਾਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾ ਸਿਪਾਹੀ ਢੁੰਡਿਆਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਤੈਰਾਕੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਹਿਰ ਸਨ । ਨਿਸ਼ਾਨਚੀ ਏਨੇ ਵਧੀਆ ਕਿ ਉਂਡਦੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਗਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ । ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਮਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਤੀਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ 'ਤੇ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਛੱਡਿਆ ਤੀਰ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਤਕ ਵੀ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ੨੧੨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਚਲਾਉਣਾ ਜਾਣਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ 'ਚੋਂ ਦੌੜ ਰਹੇ ਦੁਸ਼ਮਣ 'ਤੇ ਕਦੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ । ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਆਪ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ।

ਇੱਧਰ ਰਾਜਾ ਕਹਿਲੂਰ ਨੇ ਹੰਡੂਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਵਜੀਰ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਅਤੇ ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਲੜਨ ਲਈ ਆਇਆ । ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ੧੫ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਹੇਠ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਏ । ਬੜੀ

ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸਮੂਹ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਵੈਰੀ ਦਲ 'ਤੇ ਇੱਕਦਮ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ' ਦਾ ਉੱਚੀ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾ ਕੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਭਾਜੜ ਮਚ ਗਈ । ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੌਕਾ ਵੇਖ ਕੇ ਤਲਵਾਰਾਂ, ਬਰਛਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤੇਗ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ 'ਤੇ ਤਾਬੜ-ਤੋੜ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਏ । ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਦਾ ਵੇਖ ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ ਕਿ ਉਹ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ। ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਸੰਜੋਅ ਨਾਲ ਕੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀ । ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਛੂਹ ਨਾ ਸਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਐਸਾ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੋੜ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀ ਗਿਆ । ਦੀਨਾ ਬੇਗ਼ ਵੀ ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ੌਜ ਸਮੇਤ ਹੀ ਭੱਜ ਨਿਕਲਿਆ ।

ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਆਨ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਫੱਟੜ ਹੋਏ । ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫਤਹਿ ਹੋਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਕੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਜੰਗ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਏਲਚੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਸਾਖੀ ੧੬੯੯ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਾਗ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਕੜਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੋਹਤਬਰ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਿੱਲ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਿੱਖ ਏਲਚੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਫਗਵਾੜਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਿੱਖ ਏਲਚੀ ਦੀ ਗੱਲ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੈਠੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ ਕਿ, 'ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਜੀ ਤੇ ਨਿਵਾਜੀ ਹੋਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਉ! ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਕਮੀਨੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਜੋ ਯੁੱਧ ਛੇੜਿਆ ਹੈ, ਆਖਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇਗੀ।'।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਖੋਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਜੋ ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ ਨੇ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪੰਡਾਲ ਹੀ ਗੂੰਝ ਉੱਠਿਆ।

ਅੱਜ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ੫੨ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਕਵੀ ਜਨ ਹਾਜ਼ਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਪਿੰਡ ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਬੀਬੀ ਨਸੀਰਾਂ ਬੇਗਮ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਾਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਗ਼ਨੀ ਖ਼ਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਬੀ ਖ਼ਾਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋੜੇ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਸਨ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਜੀ ਬਾਹਰੋਂ

ਆਈ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ :

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੇਨਤੀ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ ਜੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਮਨ ਨਾ ਟਿਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਟਿਕਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ : ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾ ! ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਨ ਪਾਰੇ ਵਾਂਗ ਹਰ ਵੇਲੇ ਡਲੁਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਕੁਸ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਠਿਨ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਇਲਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖਿਆ, ਨਾ ਛੂਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜੁੜੇਗਾ। ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਵੋਗੇ ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕੋ ! ਧੰਨ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਧੰਨ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਐਸੀ ਸੂਝ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ । ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨੋ ! ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕੀਤਿਆਂ, ਆਈ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜੇ ਝਾੜਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੈ ਵਿੱਚ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ : ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੇਵਕੋ ! ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਉਲਾਸ ਉਮਡੇਗਾ । ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜੁੜੇਗਾ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਘਟੇਗਾ । ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਾਇਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰੀ ਨਾਮ ਰਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਇਹ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਕਰਮ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ : ਸੁਣੋ, ਭਾਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖੋ ! ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਪਾਪ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਵੀ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਜੋੜਿਆ ਧਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਧਨ ਦੌਲਤ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ, ਤਨ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ । ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਜੇ ਇਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਗਏ । ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਅੱਗੇ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨੋ ! ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਬੇਲੀ ਨਹੀਂ ਬਨਣਾ । ਬਿਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਮੈਲ ਕੱਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ । ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇੱਕ ਮਨ ਇੱਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪੁਲੋਕ ਦੋਨੋਂ ਥਾਂ ਸੰਵਰ ਜਾਣਗੇ ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਉਂਝ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਉੱਪਰ ਕਦੇ ਚੱਲਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਬੇਮੁੱਖ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਿਆ ਦਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ : ਸੁਣੋ ਭਾਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖੋ ! ਜੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭੈੜੀਆਂ ਅਤੇ ਟੇਢੀਆਂ ਜ਼ੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮਦੇ ਤੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਸਦਾ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਗਿਆਸੂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ : ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨੋ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਅੱਜ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ । ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿੱਚ ਇਵੇਂ ਮਗਨ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਨਿਕੰਮਾ ਅਤੇ ਆਲਸੀ ਬੰਦਾ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਲੀ-ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਸਭ ਲੋਕ ਵੀ ਪਰਾਏ ਹਨ । ਇਹ ਨਗਰੀ ਵੀ ਪਰਾਈ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੰਵਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਇਵੇਂ ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਗੁਰੂ ਦੇਵ ਜੀ ! ਸੰਗਤ ਦਾ ਅੱਜ ਇਹ ਸੰਸਾ ਵੀ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ ਜੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਵੀਰ ਯੋਧਾ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਜੂਝਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਵਾਂਗ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ : ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਧੰਨ ਹੋ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਆਮ ਲੋਕ ਤਾਂ ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਜ਼ਰ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਰੇ ਹੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਜੋ ਵੀਰ ਯੋਧਾ ਧਰਮ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਗ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੀਰ ਯੋਧੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਸੁਭ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੈਠੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਈ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਏ ਗਏ । 'ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਵਰਤਾਈ ਗਈ ।

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੂਜੀ ਜੰਗ

ਭਾਵੇਂ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਜੇ ਕੋਈ ਗਵਰਨਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥਾਪਿਆ ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਆਖਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ੧੪ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੦੦ ਈ: ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਬਣਾਇਆ। ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਇੱਥੇ ਪੁੱਜ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪੇ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਆਖਰੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਲਗਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੁੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਉੱਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਗ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਥੇ ਦੇ ਰੰਗੜਾਂ ਤੇ ਗੁੱਜਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਹਮਲੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜੱਥਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਾਝੇ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਤੋਂ ਆਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਅਚਾਨਕ ਸਿਰਤੋੜ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਰੰਗੜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਛੁਡਾਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਧਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਿਰ-ਲੱਥ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਆਲਮ ਸਿੰਘ, ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤਕੜੇ ਹੱਥ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦੇ ਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਸ਼ਾਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

(ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਿਰ-ਲੱਥ ਜੱਥਾ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿੱਚ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦਾ

ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾ ਕੇ ਜਾ ਵੜਿਆ । ਉਸ ਸਾਰੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਇੱਕ ਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੈ :)

ਗੀਤ

ਉਹ ਮਰਨੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਰ ਕਫ਼ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹੇ।
ਉਹਨਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਪੰਨੇ।

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸਾਡਾ, ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਮਾਤਾ।
ਪਟਨੇ ਦਾ ਜਨਮ ਸਾਡਾ, ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਵਾਸਾ।
ਰਹੀ ਜਾਤ ਨਾ ਕੁਲ ਕੋਈ, ਹਰ ਜਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੰਨੇ।
ਉਹ ਮਰਨੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ.....।

ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ, ਲੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਇੱਕ ਲੜਸੀ।
ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਛਾਤੀ ਤਾਣ ਕੇ ਜਾ ਖੜਸੀ।
ਸਿੰਘਾਂ ਜ਼ਾਲਮ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ, ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੂੰਹ ਭੰਨੇ।
ਉਹ ਮਰਨੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਰ ਕਫ਼ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹੇ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਯੋਧੇ ਨੇ, ਖੰਡਾ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ।
ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਚੰਡੀ ਦਾ, ਤਰਬੱਲ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ।
ਲਲਕਾਰਦਾ ਉਹ 'ਸਾਦਕ', ਜਾਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਬੰਨੇ।
ਉਹ ਮਰਨੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਰ ਕਫ਼ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹੇ।

○

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਫਿਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ-ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਦੋਂ ਸਿੱਧੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਾਹਰੋਂ ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਆਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਸ ਵੈਰੀ ਫ਼ੌਜੀ ਦਲ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਘੇਰਾ ਘੱਤੀ ਰੱਖਿਆ । ਜਦੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤੁੜਵਾਉਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਲਈ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਇੱਕ ਖੂਨੀ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਵੱਲ ਸੀ । ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਡਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਕਿਲੇ ਦੀ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ । ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਤੱਤ-ਭੜਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਲੱਤ ਵੀ ਤੁੜਵਾ ਬੈਠਾ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਸਭ

ਨ ਚੁਸ ਨੂ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਸੱਪ ਲੜਨ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ। ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਹੇਠੀ ਸਮਝ ਕੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਾਗ ਧੋਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਨਿਰਮੋਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਗਣੀ ਫੜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵੱਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਭੂਤਰਿਆ ਹਾਥੀ ਜਦੋਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵੱਲ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਵਧਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦਾ ਉੱਚੀ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾ ਕੇ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਭਜਾ ਕੇ ਉਸ ਭੂਤਰੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਨਾਗਣੀ ਬਰਛਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਹਾਥੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉੱਪਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਭਾਰੀ ਪੱਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਮਸਤਕ ਵਿੱਚ ਨਾਗਣੀ ਖੁੱਭ ਗਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਾਥੀ ਚੀਕਦਾ-ਦਹਾੜਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰਨ ਲੱਗਿਆ।

ਇੱਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰਲੱਥ ਲੜਾਕੂ ਯੋਧਿਆ ਸਮੇਤ ਵੈਰੀ ਦਲ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨੇਜਿਆਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਤੀਰਾਂ, ਬਰਛਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਹੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਦਲ ਤੋਬਾ ਤੋਬਾ ਕਰ ਉੱਠਿਆ।

(ਜਦੋਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਟਿੱਡੀ ਦਲ ਵਾਂਗ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਸਮੇਤ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :)

ਕਵਿਤਾ

ਅਨੰਦਪੁਰੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ, ਟਿੱਡੀ ਦਲ ਛਾ ਕੇ।
ਆਲ-ਦੁਆਲੇ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਹੈ ਝੁਰਮਟ ਪਾ ਕੇ।
ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਗਰਜਿਆ, ਜੈਕਾਰਾ ਲਾ ਕੇ।
ਆਓ ਲੜੋ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ।
ਬਰਛੇ, ਨੇਜੇ, ਟਾਕੂਏ, ਵੇਖੋ ਤੀਰ ਚਲਾ ਕੇ।
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਾਹ ਨਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ।
ਤੀਰ, ਖੜਗ, ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ, ਦੱਸੀਏ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ।
ਚੰਡੀ ਬਣ ਕੇ ਲੜਾਂਗੇ, ਖੰਡਾ ਖੜਾ ਕੇ।

ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਆ ਗਿਆ, ਜਾਊ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾ ਕੇ।
 ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਭਿੜਾਂਗੇ, ਖੂਬ ਛਾਤੀ ਡਾਹ ਕੇ।
 ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਦੀ, ਦੱਸੇ ਸਮਝਾ ਕੇ
 ਸਵਾ ਲੱਖ ਨਾਲ ਜੂਝਣਾ, ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜਾ ਕੇ।
 ਸੱਥਰਾਂ ਦੇ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਗਏ, ਰਣ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ।
 ਸਿਰ-ਲੱਥ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ, ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ।
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਦ ਛੱਡਿਆ, ਇੱਕ ਤੀਰ ਚਲਾ ਕੇ।
 ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪਾਦ ਬੁਲਾ ਗਿਆ, ਉਹ 'ਸਾਦਕ' ਜਾ ਕੇ।

○

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀਲੇ-ਉਪਰਾਲੇ ਨਿਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ
 ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਹੱਥ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੂਜੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ
 ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫਤਹਿ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
 ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
 ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
 ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਵੀਰ ਰਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ
 ਸੁਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ ਪੈਦਾ
 ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ
 ਆਈ ਹੋਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਜੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ
 ਲੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਲੜਨ
 ਵਾਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਅਤੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
 ਫਿਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਵਰਤਾਈ ਗਈ।

○

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤੀਜੀ ਜੰਗ

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਪੁਕਾਰ 'ਤੇ ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ । ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਾਲਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਦੱਖਣ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਸਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਭੇਜਣ ਨਾਲ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਚੱਲ ਕੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਪਿੰਡ ਸਵੇਰਾ ਵਿਖੇ ਗਿਆ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨਸੀਰਾਂ ਬੇਗਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਅਚੰਭੇ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ । ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮੁਹਿੰਮ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜ ਭੇਜ ਕੇ ਛਾਵਣੀ ਪਾ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਣਵੱਈਏ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਅਤੇ ਅਜਮਤ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬਗ਼ੈਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ । ਉਹ ਅਜੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੋਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਸਿੱਧਾ ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਵੱਲ ਦੁੜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਪੁਕਾਰ ਉੱਠਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਆਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਮੈਂ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਇੰਝ ਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ੌਜ ਆਪਣੇ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਬੈਠੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ ।

ਸੈਦ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਝੁਕ ਕੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਓ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਵੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ

ਤਕ ਫਕੀਰਾਨਾ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂਦੇੜ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਨਾਂਦੇੜ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸੈਦੋਂ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੈਜੋਂ ਦੁਆਬੇ (ਪੰਜਾਬ) ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਸੈਦੋਂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ । ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਗੱਦੀ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੀਜੂ ਸ਼ਾਹ ਹੋਏ। ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਧੀ ਸ਼ਾਹ ਹੋਏ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਬਾ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਬੰਗਿਆਂ (ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ) ਵਾਲੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਗੱਦੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਦੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠੱਕਰਵਾਲ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਸਮੂਹ ਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਜੰਗ ਦੇ ਬੱਦਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੌਥੀ ਜੰਗ

ਜਦੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਖਾਸ ਜਰਨੈਲ ਸੈਦ ਖਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ, ਸਰਹਿੰਦ, ਜੰਮੂ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਨਵਾਬਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਕਾਲਫ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ ਕਿ :

‘ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਇੱਕ ਹੈ । ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਅਕੀਦਾ ਵੀ ਇੱਕੋ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਖੁਦਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੋ, ਮੈਂ ਵੀ ਖੁਦਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਛੇਤੀ ਮਿਲੇ । ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਆਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੀਰਾਂ ਵਾਲਾ ਆਦਰ ਦਿਆਂਗਾ । ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦਾ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ : ‘ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਾਂ । ਤੈਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈਂ ਤੇ ਭੇਖ ਹੀ ਕਰੀ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਜਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦਾ । ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਮੇਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।’

ਇੱਧਰ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਨਵਾਬ ਆਪ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਰਾਜਾ ਅਮੀਰ ਚੰਦ (ਬਿਲਾਸਪੁਰ), ਘੁਮੰਡ ਚੰਦ (ਕਾਂਗੜਾ), ਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਜਸਪਾਲ) ਕੁੱਲੂ ਕੈਰਲ ਮੰਡੀ, ਜੰਮੂ, ਨੂਰਪੁਰ, ਚੰਬਾ, ਗੁਲੇਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਾਂਝਾ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੱਕਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚਾਰ ਨਵਾਬ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਅਨੰਦਪੁਰ ਪੁੱਜੇ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਰਚਾਬੰਦੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਥਾਂ ਥਾਂ ’ਤੇ ਚੋਣਵੇਂ ਜਰਨੈਲ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ । ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਅਨੇਕਾਂ ਜਰਨੈਲ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਕੇ ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿੱਚ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਉੱਚੀ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਹ ਰਹੇ ਸਨ ।

(ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਸਮੇਤ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਲਲਕਾਰ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਾ ਵੜਿਆ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :))

ਕਵਿਤਾ

ਥਾਪੀ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤਾਈਂ,
ਜਾਓ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਕਰੋ ਮਾਰੋ ਮਾਰ ਜੀ।
ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੜਨ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾ ਦਿਓ,
ਐਸੇ ਕਰੋ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵਾਰ ਜੀ।
ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਆ ਕੇ ਰਣ ਵਿੱਚ ਗੱਜਿਆ,
ਫੜੀ ਜਦੋਂ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰ ਜੀ।
ਜਿਹਨੇ ਮਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਤਾ ਆਵੇ ਸਾਹਮਣੇ,
ਲਵਾਂ ਉਹਦੀ ਅੱਜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰ ਜੀ।
ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦਾ ਜਿੱਧਰ ਜਾ ਵੜੇ,
ਮਾਰ ਮਾਰ ਵੈਰੀਆਂ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਗਿਆ।
ਐਸੀ ਸਿਸਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਤੀਰ ਛੱਡਦਾ,
ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸੀਨਿਆਂ 'ਚ ਛੇਕ ਪਾ ਗਿਆ।
ਜਿਹਨੂੰ ਮਾਰ ਪਈ ਮੰਗੇ ਮੂੰਹੋਂ ਪਾਣੀ ਨਾ,
ਵੱਡੇ ਫੰਨ੍ਹੇ ਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਲਾ ਗਿਆ।
ਭੁੱਖੇ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਝਪਟਦਾ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ,
ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨੱਕ ਰਾਹ ਚਨੇ ਚਬਾ ਗਿਆ।
ਦੌੜਦੇ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਨਾ ਰਾਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ,
ਦੌੜਿਆ ਹੈ ਵੈਰੀ ਦੁੰਮ ਦਬਾ ਕੇ ਦੌੜਿਆ।
ਦੌੜਦਾ ਵੀ ਮਰਿਆ ਹੈ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਹੀ,
ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਦੌੜਿਆ।
ਦੌੜਨੇ ਦੀ ਮਾਨੋ ਇਹਨੂੰ ਅਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ,
ਜੋ ਆਪਣਾ ਨਾ ਆਪ ਹੈ ਬਚਾ ਕੇ ਦੌੜਿਆ।
ਧੋਖੇਬਾਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕੀ ਕਰੇ,
ਬੜਾ ਹੀ ਬੇਲੋੜਾ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਕੇ ਦੌੜਿਆ।

ਦੂਰੋਂ ਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਸਦੇ,
ਸੰਗਤ ਤੇਰਾ ਜਗ ਵਿੱਚ ਨਾਹੀਂ ਸਾਨੀ ਹੈ।
ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਪੱਟੀ ਮੇਸ ਤੂੰ,
ਤੂੰ ਕਾਬਿਲੇ-ਤਾਰੀਫ਼ ਬੰਦਾ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ।
ਸਿਪਾਹ ਸਾਲਾਰ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾਰ,
ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਲਈ ਬੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ।
ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਅਮੋਲ ਮੋਤੀ ਹੈਂ,
‘ਸਾਦਕਾ’ ਤੂੰ ਧੰਨ ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਜੁਆਨੀ ਹੈ।

੦

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਲੋਂ ਤੀਰ ਗੋਲੀਆਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਣ ਲੱਗੇ। ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਕੱਟਾ-ਵੱਢੀ ਇਤਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਜੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮਰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਜਿੱਤ, ਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਏਗੀ। ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਇਤਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਆਉਣਾ ਕਠਿਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਘੇਰਾ ਤੋੜਨ ਦੀ ਸੀ। ਘੇਰਾ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਾਹਰੋਂ ਰਸਦ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਜਿਹੜੇ ਸੂਏ ਰਾਹੀਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਿੰਘ ਭੁੱਖੇ ਨਿਭਾਣੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਰ ਕਈ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ। ਫਿਰ ਫ਼ੌਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਕਿ ਚਾਰ ਚਾਰ ਦੇ ਜੱਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਰਸਦ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਲ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਮਾਈਆ ਬੀਬੀਆਂ ਨਿਭਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅੰਨ ਵੀ ਇਤਨੇ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਲਈ ਖਰੀਦਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਚਾਰ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰੋਂ ਰਸਦ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਦੋ ਉੱਥੇ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਦੋ ਕੁੱਝ ਰਸਦ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਦੇ ਜੱਥਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਨਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਖੋਹ-ਖਿੱਚ ਕਰ ਕੇ ਰਸਦ-ਪਾਣੀ

ਲਿਆਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਹਰੋਂ ਰਸਦ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੇ ਰਸਦ ਖਾਨੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਰਲੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਗਲ ਸੈਨਕਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਲੜਨ ਉਪਰੰਤ ਕਈ ਸਿੰਘ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ । ਪਰ ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਭਤੀਜੇ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜਦ ਬਚ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਉਸ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਚੁੰਮੇ ਅਤੇ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ ।

ਹੁਣ ਏਨੀ ਔਖੀ ਘੜੀ ਆ ਪੁੱਜੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਰਸਦ ਭੰਡਾਰ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਸੀ ਉਸ 'ਤੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚੱਲਦਾ ਸੀ । ਹਾਲਤ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਛੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਸਿੰਘ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿੱਲਾਂ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਹਾਥੀ ਵੀ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਤੜਪ ਤੜਪ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ । ਦਿਲ ਬਿਡਾਰ ਘੋੜਾ ਵੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਤੜਪ ਤੜਪ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

(ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਦਿਨ ਪਰ ਦਿਨ ਵਿਗੜਦੇ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :)

ਕਵਿਤਾ

ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ, ਘੇਰਾ ਐਸਾ ਘੱਤਿਆ।
ਬੱਚਾ ਬੁੱਢਾ ਦੁਖੀ ਕੁੱਝ, ਹਾਲ ਨਾ ਜਾਏ ਦੱਸਿਆ।
ਰੋ ਰੋ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ, ਛੱਡਦੇ ਵੁਆਰੇ ਨੇ।
ਟਲਦੇ ਨਾ ਪਾਪ ਕਰਨੋਂ, ਜ਼ਾਲਮ ਹਤਿਆਰੇ ਨੇ।
ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਕਈ, ਜਿੰਦਾਂ ਦੁਖਿਆਰੀਆਂ।
ਬੋਲਣ ਕੀ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹੋ, ਗ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ।
ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਆਉਣਾ ਬਾਹਰੋਂ, ਹੋਇਆ ਸਾਰਾ ਬੰਦ ਸੀ।
ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਨਾ ਬਾਹਰ ਕੋਈ, ਬੰਦਾ ਸਕੇ ਲੰਘ ਸੀ।
ਬਾਹਰੋਂ ਕੀਤਾ ਬੰਦ ਉਹਨਾਂ, ਸੂਏ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਸੀ।
ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ, ਭੈੜੀ ਨੀਅਤ ਠਾਣੀ ਸੀ।
ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗੁਰਾਂ, ਬੈਠ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਜੀ।

ਮੁਗਲਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ, ਵੇਖ ਬੁਰੀ ਚਾਲ ਜੀ।
 ਮੁੱਕਣੇ 'ਤੇ ਆਏ ਸਾਰੇ, ਅੰਦਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਨੇ।
 ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਸਿੰਘ, ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨੇ।
 ਭੁੱਖੇ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ, ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।
 ਹੱਥ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਧਰ, ਕਿਉਂ ਜੀਵਨ ਗੁਆਣਾ ਹੈ।
 ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤਿਆਰ ਹੋਏ, ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਕਰੀਏ।
 ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੀਏ ਜਾਂ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਮਰੀਏ।
 ਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਸਿੰਘੋ ਤੁਸੀਂ, ਰਤਾ ਨਾਹੀਂ ਡੋਲੋ ਜੀ।
 ਫੌਜੀ ਰਸਦ ਖਾਨਿਆਂ 'ਤੇ, ਧਾਵੇ ਜਾ ਕੇ ਬੋਲੋ ਜੀ।
 ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਹੋਏ ਸਾਰੇ, ਬ੍ਰਿਛ ਅਤੇ ਪੱਤੀਆਂ।
 ਛਿੱਲਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਖਾ ਲਈਆਂ, ਲਗਰਾਂ ਵੀ ਸੁੱਕੀਆਂ।
 ਪਾਣੀ ਮਿਲੇ ਪੀਣ ਨੂੰ ਨਾ, ਨਗਰ ਪਿਆਸਾ ਹੈ।
 ਕੀਮਤੀ ਕਈ ਡੰਗਰ ਮੋਏ, ਜੀਣੇ ਦੀ ਨਾ ਆਸਾ ਹੈ।
 ਚਾਰਾ ਦੇਣਾ ਦਿਲ-ਬਿਡਾਰ, ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।
 ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਹਾਥੀ ਤੜਪ ਕੇ, ਅੰਤ ਮੋਇਆ ਹੈ।
 ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਕੁੱਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ।
 ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਗਏ, ਭੁੱਖ ਨੇ ਸਤਾਇਆ ਹੈ।
 ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ , ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਜੀ।
 ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਐਸੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਨਿਢਾਲ ਜੀ।
 ਲਿਖ ਦਿਓ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਇਉਂ ਬੇਦਾਵਾ ਜੀ।
 ਨਾ ਤੇਰੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ, ਨਾ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਅਸਾਡਾ ਜੀ।
 ਸੰਗਤ ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, ਕਾਰਜ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ।
 ਮਰਨੇ ਤੋਂ ਜੋ ਡਰ ਜਾਏ, ਮਾਨੋ ਉਹਬੰਦਾ ਨਹੀਂ।
 ਸਿੰਘ ਦਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਖੁਦ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਣਾ ਹੈ।
 ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਮਿਲੇ, ਉੱਚਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ।
 ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਉੱਤੇ, ਚੱਲਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਜੀ।
 ਭਾਵੇਂ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਸੰਕਟ ਹੈ ਭਾਰਾ ਜੀ।
 ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਸਿਰ-ਮੱਥੇ ਮੰਨੋ ਜੀ।
 ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਭੰਨੋ ਜੀ।
 ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ, ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗਲੇ ਲਾਇਆ ਹੈ।
 ਵਾਹ ਮੇਰੇ ਤੂੰ ਸਿੱਖ ਪੁੱਤਰਾ, ਅਤੀ ਮੈਨੂੰ ਭਾਇਆ ਹੈ।
 ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤੈਨੂੰ, ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ।
 ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭੁੱਖ ਦੀ ਨਾ, ਰਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ।

ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਸਾਦਕ' ਸੂਰਮੇ, ਭਵ-ਸਾਗਰਾਂ ਤੋਂ ਤਰਦੇ।
ਸਬਰ ਸਬੂਰੀ ਵਾਝੇਂ ਰਹਿਣ, ਜੰਮਦੇ ਤੇ ਮਰਦੇ।

੦

ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਭਰਪੂਰ ਹਮਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਤਕ ਨਾ ਢੁਕਣ ਦਿੱਤਾ। ਭੁੱਖੇ-ਭਾਣੇ ਸਿੰਘ ਕਿਲਕਾਰਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਲੜਦੇ ਰਹੇ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵਰਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਵਰਗੇ ਦਿਆਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਅੱਗੇ ਵਧ ਵਧ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਕ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਜਲ ਛਕਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਦੇ ਸੈਨਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸੈਨਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੱਲੂਮ ਪੱਟੀ ਵੀ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉੱਥੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਮੱਲੂਮ-ਪੱਟੀ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਰਹੀਂ।

ਇਸੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਬੀਤ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਅੱਗੋਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸੀ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਬੰਨੇ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜੀ ਮਾਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਜਾਨੀ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਦੇ ਕਾਸਦ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਇੱਕ ਸੱਯਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੇਜਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਗੀਤਾ, ਗਊ ਅਤੇ ਕੁਰਆਨ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਉਠਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਲ੍ਹਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦ ਸਾਡੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੈਨਾ ਵਾਲੇ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਕੇ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹਰਜ਼ ਹੈ ?

ਮਹਾਰਾਜ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਝ ਗੱਡੇ ਪਾਟੇ-ਪੁਰਾਣੇ ਕੱਪੜੇ, ਹੱਡੀਆਂ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰ ਭਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਅਤੇ ਮਖ਼ਮਲੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਅਜੇ ਗੱਡੇ ਕੁੱਝ ਹੀ ਦੂਰ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ 'ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਉਠਾਉਣੀ ਪਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨੰਗੀ ਹੋ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਫਿਰ ਇਵੇਂ ਹੀ ਲੰਘ ਗਏ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖੋਂ, ਮਾਝੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰਿਆੜਕੀ ਨੇੜੇ (ਲਾਹੌਰ ਗਿਰ) ਤਹਿਸੀਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ

ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਜਾਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ।

ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬੇਦਾਵੇ ਵਾਲੀ ਚਿੱਠੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰੱਖ ਲਈ । ਫਿਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਰ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਬੇਹਾਲ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨਿਵਾਸੀ ਇਹੀ ਰੱਟ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਦ ਕੁਰਆਨ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਪਰ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀਆਂ ਸਮਝ ਕੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਤੇ ਆਖਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਆਪਣੇ ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਵੀ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿੰਘ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ ਇਹ ਵੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਜੁਆਨ ਸਿੱਖ ਵਿਆਹੇ ਵਰੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਪ ਹਨ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੀ ਚਾਚੀ ਅਮਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਟੁਟਣ 'ਤੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਗਏ ।

੧੯ ਦਸੰਬਰ, ਸੰਨ ੧੭੦੪ ਈ: ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਅਜੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਤਿੰਨ ਪਿਆਰੇ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਮੌਕੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ । ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਵਿੱਦਿਆ-ਸਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਤੇ ਵਜ਼ਨ ੯ ਮਣ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ੫੨ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਘਾਲਣਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤਕ

ਜਦੋਂ ੧੯ ਦਸੰਬਰ, ੧੭੦੪ ਈ: ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੂਰ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਜੱਥਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਵਕਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਕਈ ਦਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ । ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਜੰਗ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ । ਉਸ ਦਿਨ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵੀ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਕੁੱਝ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਫ਼ੌਜੀ ਦਸਤਿਆਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਗਰਮਜ਼ੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਏਨੀ ਵੱਧ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਏਨੀ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜ ਆਪਣੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧ ਵਧ ਕੇ ਅੱਗੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ । ਭੂਤਰੀ ਹੋਈ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ, ਲੜਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਏ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਨਾਹ 'ਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਦੇ ਹੱਥ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਬ ਆਹੂ ਲਾਹੇ । ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਵੈਰੀ ਦਲ ਉੱਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ । ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ, ਤੀਰ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਧਨੀ, ਨੇਜਾ, ਬਰਛਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਲ ਅਤੇ ਫੁਰਤੀਲੇ ਸਨ, ਵੈਰੀ ਦਲ 'ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਟੁੱਟ ਪਏ । ਆਪ ਜਦ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਸੱਥਰਾਂ ਦੇ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਦੇਂਦੇ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਕਮਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਰ ਛੱਡਦੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੁੰਡ ਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਸੁਆ ਦੇਂਦੇ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਦ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੜਦੇ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਉੱਧਰ ਮੋੜਿਆ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਆਹੂ ਲਾਹੇ। ਇੰਝ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾਉਂਦੇ ਚਖਾਉਂਦੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਸਕੇ ਭਰਾ ਵੀ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਇਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਵੀਰਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖੇ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁੰਮੇ ਮਾਸਕੀ ਨਾਲ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਰਹੇ। ਉੱਥੋਂ ਸਵੇਰੇ ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ (ਰੋਪੜ) ਲੈ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਗਿਆ।

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜੀ ਦਾ ਯੁੱਧ

੨੧ ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਚਮਕੌਰ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉੱਥੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਚੌਧਰੀ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰੋਪੜ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਨਾਲੋਂ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਮੇਰੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪ ਠਹਿਰ ਜਾਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਤੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਇਸ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਦੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜੀ ਵਿੱਚ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਕਵੀ ਸੈਨਪਤੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਬਤ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

‘ਖ਼ਬਰ ਸੁਨੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ, ਮੱਧ ਬਸੈ ਚਮਕੌਰ।
ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤਤਕਾਲ ਹੀ, ਵਹ ਆਯੋ ਉਡਿ ਦੋਰ।੫।੪੭੩।
ਹਾਥ ਜੋਰਿ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, ਬਿਨਤੀ ਸੁਨੋ ਕਰਤਾਰ।
ਬਸੋ ਮਧਿ ਚਮਕੌਰ ਕੈ, ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰ।੬।੪੭੪।
ਤਬੈ ਸ੍ਵਾਰ ਸਾਹਿਬ ਭਏ, ਛਾਡਿ ਬਾਗ ਕੀ ਠਉਰ।
ਸਿੰਘ ਸਾਥ ਸਭ ਹੀ ਲਿਯੇ, ਆਇ ਬਸੈ ਚਮਕਉਰ।੭।੪੭੫।’

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ੨੨ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੪ ਈ: ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਲ੍ਹੀ ਭੁੱਖੇ ਨਿਭਾਣੇ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਹਾਏ ਥੱਕੇ ਸਿੰਘ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦਸ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ‘ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :

‘ਗੁਰ ਸਨਾਹ ਕਿ ਕਾਰੇ ਕੁਨੰਦ ਚਿਹਲ ਨਰ॥

ਕਿ ਦਹਿ ਲਕ ਬਰ ਆਇਦ ਬਰੋ ਬੇਖ਼ਬਰ॥੧੯॥’

ਇਸ ਗੜੀ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਜੰਗ ਹੋਈ। ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੜੀ ਵਿਚਲੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ। ਗੜੀ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਖੂਬ ਲੋਹੇ ਤੇ ਲੋਹਾ ਵੱਜਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੈਂਕੜੇ ਵੈਰੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰੇ ਗਏ। ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਲਹੂ ਮਿੱਝ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਹੋ ਗਿਆ। ਵੈਰੀ ਦਲ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਆਹੋਪੁਕਾਰ ਨਾਲ ਆਸਮਾਨ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਧਰਤੀ ‘ਤੇ

ਏਨਾ ਖੂਨ ਡੁੱਲਿਆ ਕਿ ਗਰਦ ਵੀ ਉੱਡਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ । ਪਹਿਲੇ ਗੋੜ ਦੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘ
ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ
ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦਾ ਜੱਥਾ ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ
ਬਾਹਰ ਭੇਜਿਆ । ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰ ਸਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ
ਚੰਗਾ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅੰਤ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀ ਗਏ ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

ਹੁਣ ਗੜ੍ਹੀ ਵੱਲ ਜਦ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਫੌਜਾਂ ਵਧੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਪੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਪੁੱਤਰ ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜੁਝਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਾਂਗਾ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਅੱਠ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ ਵੀ ਨਾਲ ਭੇਜੇ । ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਕਵਿਤਾ

ਪਿਤਾ ਗੋਬਿੰਦ ਮੁੱਖ ਚੁੰਮਿਆ, ਨਾਲ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ।
ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਸੱਤ ਹੋਰ ਨਾਲ, ਬਣਾ ਜੱਥਾ ਭਜਾਇਆ।
ਗੜ੍ਹੀਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ, ਜੈਕਾਰਾ ਲਾਇਆ।
ਖੇਤ ਮੰਡਣ ਲਈ ਖਾਲਸਾ, ਰਣ ਅੰਦਰ ਧਾਇਆ।
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੋਸ਼ ਅੰਦਰ ਆਇਆ।
ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਨੇ, ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ।
ਚੁਣ ਚੁਣ ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ ਦਾ, ਫੜ ਤੋੜ ਲਾਇਆ।
ਏਸ ਕਸੂਤੀ ਮਾਰ ਤੋਂ, ਵੈਰੀ ਘਬਰਾਇਆ।
ਨਿੱਤਰੇ ਮਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਕੋਈ, ਅੰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਆ।
ਓਹੀ ਅੱਗੇ ਆਏ ਜੋ, ਮਰਨੇ ਲਈ ਆਇਆ।
ਲੋਹਾ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਖੜਕਿਆ, ਇੰਝ ਧੁੰਨ ਉਪਜਾਇਆ।
ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਵਜੰਤਰੀ, ਕੋਈ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਇਆ।
ਨੇਜਾ ਫੜ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਘੁਮਾਇਆ।
ਸੰਜੋਅ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਮੁਗਲ ਦੇ, ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਧਾਇਆ।
ਮੁੜੇ ਜਿੱਧਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਅੱਗੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਲਾਇਆ।

ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦਾ, ਸੱਥਰ ਵਿਛਾਇਆ।
 ਅੱਠਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਲੜਦਿਆਂ, ਖੂਬ ਯੁੱਧ ਗਰਮਾਇਆ।
 ਕਈ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ, ਉਹਨੀਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ।
 ਸਿੱਖੀ ਅਣਖ ਦੇ ਬਦਲੇ, ਉਹਨਾਂ ਸੀਸ ਕਟਾਇਆ।
 ਜਾਮੇ-ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਕੇ, ਉੱਚਾ ਰੁਤਬਾ ਪਾਇਆ।
 ਗਿਰਝਾਂ ਉੱਡ ਉੱਡ ਲੋਥਾਂ 'ਤੇ, ਹੈ ਝਰਮਟ ਪਾਇਆ।
 ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਰੱਬ ਨੇ, ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਖਾਇਆ।
 ਜਾਮ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪੀ ਗਿਆ, ਜਦ ਗੋਬਿੰਦ ਜਾਇਆ।
 ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ 'ਸਾਦਕ' ਪਿਤਾ ਨੇ, ਜੈਕਾਰਾ ਲਾਇਆ।

○

ਹਵੇਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਸਾਰ ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਉੱਚੀ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਏ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਵੈਰੀ ਦਲ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਵਾਰਤਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜੋ ਕੋਈ ਬਾਪ ਖੁਦ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹੱਸ ਕੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜੇ। ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਸੀਨੇ ਛਲਣੀ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਅੱਗੇ ਆਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਦਾ ਚਾਉ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫੌਜ ਦੇ ਕਈ ਯੋਧੇ ਅੱਗੇ ਆਏ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਕਰਾਰੀ ਬੁਛਾੜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਅੱਲਾਹ ਅੱਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਭੱਥੇ ਵਿੱਚ ਤੀਰ ਰਹੇ, ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਤਕੜਾ ਟਾਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਕਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਆਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤਲਵਾਰ ਕੱਢ ਲਈ। ਇੱਕ ਮੁਗਲ ਸੈਨਿਕ ਦਾ ਜੋ ਸੰਜੋਅ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਨ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਜੇ ਦਾ ਵਾਰ ਨਾ ਸਹਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉੱਥੇ ਹੀ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੰਝ ਪੂਰੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਅੱਠ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅੰਤ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀ ਗਏ। ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਲੜਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਟੁੱਟ ਪਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤਕ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਤ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਯੁੱਧ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ 'ਤੇ ਆਪ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਇਆ।

ਅਤੇ ਬਚਨ ਬੋਲੇ :

‘ਪੀਯੋ ਪਿਯਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਭਯੋ ਸੁਮਨ ਅਵਤਾਰ॥

ਆਜ ਖਾਸ ਭਏ ਖਾਲਸਾ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੇ ਦਰਬਾਰ॥’

ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆ
ਕੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

○

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਕੇਸਰ ਛਿੜਕ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਟਿੱਕਾ ਲਾ ਕੇ ਫਰਮਾਇਆ, 'ਜਾਓ ਇਥੇ ਜਸ ਪਾਯੋ ਅਤੇ ਅਗੇ ਸੁਖ ।'

ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੇਜੇ । ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ੧੪ ਸਾਲ ੮ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ੧੭ ਦਿਨ ਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :

ਕਵਿਤਾ

ਮੱਥਾ ਚੁੰਮ ਜੁਝਾਰ ਦਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬੋਲੇ,
ਜਾਓ ਮੇਰੇ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਤਰੋ ਅੱਜ ਜੰਗ ਮੈਦਾਨੇ।
ਅਮਾਨਤ ਮੈਂ ਨੇ ਰੱਬ ਦੀ ਅੱਜ ਕਰਨੀ ਪੂਰੀ,
ਕਰਜ਼ਾ ਲਹਿ ਜਾਏ ਸਿਰ ਉੱਤੋਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਮਾਨੇ।
ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਮੈਂ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਭੇਜਾਂ ਪੁੱਤਰ,
ਇਹ ਵੀ ਤੁਰਨਗੇ ਮੌਤ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗਾਨੇ।
ਗੜ੍ਹੀਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡੋ,
ਲੜਨ ਲਈ ਸਭ ਆਣ ਢੁਕੇ, ਹੁਣ ਜੰਗ ਮੈਦਾਨੇ।
ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਇੰਝ ਜੂਝਣ ਲੱਗੇ,
ਅਤੇ ਭਿੜੇ ਜੋ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਮਾਰ ਭਗਾਨੇ।
ਜੁਝਾਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਕੇ, ਤੰਗ ਘੇਰਾ ਕੀਤਾ,
ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁਣ ਜੁਝਾਰ ਨੂੰ, ਵੈਰੀ ਏਸ ਬਹਾਨੇ।
ਗੋਬਿੰਦ ਚਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ, ਤੀਰਾਂ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾਇਆ,
ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਵੇਖ ਕੇ, ਭਏ ਮੁਗ਼ਲ ਹੈਰਾਨੇ।
ਇਹਨਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਜੁਝਾਰ ਜਾ ਲੜਿਆ,
ਮਾਰ ਖਾਇਕੇ ਮੁਗ਼ਲ ਨੂੰ ਆਏ ਚੇਤੇ ਨਾਨੇ।
ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਐਸੇ ਹੱਥ ਵਿਖਾਏ,
ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤੋ ਆਏ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ।
ਚੁਣ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਮੰਡਦਿਆਂ ਪੰਜਾਂ ਪਾਈ ਸ਼ਹੀਦੀ,

ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਕਬੂਲ ਭਈ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਭਾਣੇ।
 ਕਿਸੇ ਡਾਹੀ ਨਾ ਦੇਵੰਦਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬੇਟਾ,
 ਮਾਰ ਮਾਰ ਉਹ ਤੀਰ ਸੀ ਕਰੇ ਲਹੂ ਲੁਹਾਨੇ।
 ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੇ ਤਰਬੱਲ ਮਚਾਇਆ,
 ਮੁਕਾ ਛੱਡੇ ਸਨ ਏਸ ਨੇ, ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਢਾਣੇ।
 ਜੰਗ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਜੂਝ ਕੇ ਪਾਈ ਜਾਮੇ-ਸ਼ਹਾਦਤ,
 ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪਾਇਆ ਆਦਰ-ਮਾਨੇ।
 ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵੇਖ ਕੇ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ,
 ਅਮਾਨਤ 'ਸਾਦਕ' ਆਪਣੀ ਤੂੰ ਫੜ ਭਗਵਾਨੇ।

○

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਦੁਬਾਰਾ ਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਸਲੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨੇਜ਼ਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਕੜ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਵੈਰੀ ਦੇ ਵੀ ਉਹ ਨੇਜ਼ਾ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਲੱਗਦਾ ਉਹ ਵੈਰੀ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇੰਝ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਜ਼ੇ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਿਆ। ਫਿਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੰਡੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਹ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਵੇਂ ਦਾੜੀ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਫਸਲ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਮੁਗਲ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਘੇਰਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਥੱਲੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾ ਕੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਪਾਰ ਬੁਲਾਇਆ। ਅਣਗਿਣਤ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜੇ ਸਿੰਘ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਟਿਕ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਏਨੀ ਤਾਕਤ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਸਵਾ ਸਵਾ ਲੱਖ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਇੱਕ ਸੂਰਬੀਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀ ਗਏ ਪਰ ਉੱਧਰ ਸੂਰਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਇੱਧਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਚੰਨ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੋ ਗਈ।

○

ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼

ਹੁਣ ਮੌਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਗਲ ਜਰਨੈਲ ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਪੌੜੀ ਲਾ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੀਵਾਰ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਸਿਰ ਉਤਾਂਹ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖ਼ੁਅਜ਼ਾ ਮਹਿਦੂਦ ਅਲੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਮਰਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਡਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੀਵਾਰ ਦਾ ਓਹਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੇ ਹੋਂਦ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾਲ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਵਕਤ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪੰਥ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਦਸ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਚੁਣੇ ਤੇ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸੇ ਰਾਤ ਹਵੇਲੀ ਛੱਡ ਜਾਣ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਰਣ ਵਿੱਚ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬੁੱਝਦਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੱਸਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗਤ ਇੱਕੀ ਵਿਸਵੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਇਸ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਓ।

ਆਪੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਆਪੇ ਚੇਲਾ ਬਨਣ ਵਾਲੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦਾ ਮਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਗੇ।

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਹਮਸ਼ਕਲ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ

ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਬੇਲੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਜਿਗ੍ਹਾ ਕਲਗੀ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਮਟਕੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਬਚਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ! ਅੱਜ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁੱਖ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਮਝਣਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਨੁੱਖ ਅਤੇ ਤੀਰ ਜੋ ਬਾਕੀ ਬਚਦੇ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਊਂਦੇ ਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆਉਣਾ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੀਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਗੀਤ

ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ।
ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਅਰਦਾਸ।

ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਮੈਂ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰਾ।
ਜਾਨੋਂ ਵਧ ਕੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ, ਸਿੱਖੀ - ਪੰਥ ਪਿਆਰਾ।
ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਇੱਕ ਖਾਸ।
ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ.....।

ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਮੈਂ, ਸਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇਰੇ।
ਪੋਸ਼ਾਕਾ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਦਾ, ਪਾਵਾਂਗਾ ਤੇਰੇ।
ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੁਖੀ ਤੂੰ ਪੰਥ ਦਾ, ਪੰਥ ਤੇਰੇ ਸਾਥ।
ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ.....।

ਮਿਲਦਾ ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਨਾਲ, ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਤੇਰਾ।
ਹੁਕਮ ਅਟੱਲ ਅੱਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਹਿਲਾ ਆਖਿਆ ਮੇਰਾ।
ਸੇਵਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸੌਂਪ ਮੇਰੀ, ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਆਸ।
ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ.....।

ਗੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾਂ, ਸਿੱਖੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ।
ਚੜਦੀ ਕਲਾ 'ਚ ਪੰਥ ਨੂੰ, ਹਰ ਦਮ ਦਿਖਲਾਉਣਾ।

ਭੀੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਉਦਾਸ।
ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ.....।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੀ ਤੀਰ ਚਲਾਂਦਾ।
ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ ਦੇ, ਜਾਏ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾਂਦਾ।
ਪਾਈ ਸ਼ਹੀਦੀ 'ਸਾਦਕਾ' ਹੋਈ ਬੰਦ ਖ਼ਲਾਸ।
ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ।

○

ਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾਤਮਕ ਪੱਖ

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੪੦ 'ਤੇ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ, "ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗਸੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ।" 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਹੀ ਪੰਨਾ ੨੪੩ 'ਤੇ 'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਝਮੇਲਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਠੀਕ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਛਪਵਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਥਨ ਹੈ :

‘ਭਾਈ ਦੋਇ ਰਹੇ ਇਕ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘਹਿ,
ਤਾਇ ਕੋ ਪੇਖ ਕਹੀ ਗੁਰਬਾਨੀ॥
ਸੰਤਹਿ ਸਿੰਘ ਕੋ ਆਪ ਜੁਝਾਇਕੈ,
ਬੋਲ ਲਿਓ ਜੁ ਬੰਗਸਰ ਮਾਨੀ॥
ਜੋਤ ਦਈ ਤਿਹ ਕੋ ਅਪਨੀ ਪੁਨਿ,
ਦੀ ਕਲਗੀ ਔਰ ਜਿਗ੍ਹਾ ਸੁਖਦਾਨੀ॥
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨਾਮ ਜਿਸੈ ਕਛੁ,
ਤ ਬਪ ਹੈ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਸਾਨੀ॥
ਮੁਕਟ ਦਯੋ ਅਸ ਬੈਨ ਕਹੈ,
ਤੁਮ ਮੇ ਪਰ ਜਾਇ ਅਬ ਸੁਨ ਮਾਹੀ॥
ਮੈ ਪਛ ਆਵਹੁ ਕਾਮ ਰਹੇ ਕਛੁ,
ਥਾਪੀ ਦਈ ਤਿਨ ਕੋ ਬਰਮਾਹੀ॥
ਦਵੈ ਕਰ ਬਾਨ ਕਰੋ ਖਲ ਖੰਡਨ,
ਜਾਵਤ ਹੈਂ ਹਮ ਮਾਲਵ ਤਾਹੀ॥’

ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰ: ੫੯ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਜਦ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਲਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਮਾਲਵੇ ਚੱਲੇ ਹਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਫੜਾਈ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ।” ਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ’ ਅੰਦਰ ਪੰਨਾ ੧੮੬ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਗੜ੍ਹੀ ਅੰਦਰ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਆ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਉਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਮਮਟੀ 'ਤੇ ਆਪ ਬੈਠ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਵੈਰੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ। ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ, ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਵੈਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ।” ਪੰਥ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਤਿਕਾਰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ।

ਮਿਤੀ ੨੨ ਦਸੰਬਰ, ਸੰਨ ੧੭੦੪ ਈ: ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੁਰਜ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪ ਨਰਸਿੰਘਾ ਵਜਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏ ਕਿ ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਮਮਟੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਵੱਲ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਫਿਰ ਭਾਈ ਕਾਠਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮ ਦਾਸੀਏ ਨੂੰ ਨਗਾਰਾ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਤੇ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤੁਰਦੇ ਤੁਰਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਟਿੱਬੀ 'ਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਤਾੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘ਪੀਰੇ ਹਿੰਦ ਮੇ ਰਵਦ ॥’ ਭਾਵ ਕਿ ਮੈਂ ਹਿੰਦ ਦਾ ਪੀਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖਲਬਲੀ ਮਚ ਗਈ। ਕਈ ਮੁਗਲ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਅੱਭੜਵਾਹੇ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਟਿੱਬੀ ਵੱਲ ਦੌੜੇ। ਇੱਕ ਮਸ਼ਾਲਚੀ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਮਿਸ਼ਾਲਚੀ ਦੇ ਗੁੱਟ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਐਸਾ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚਲੀ ਮਿਸ਼ਾਲ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਈ ਅਤੇ ਬੁੱਝ ਗਈ। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਬਟਾਲਵੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਬਚਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪੂਰ ਵੈਰੀ ਦਲਾਂ ਉੱਪਰ ਭੁੱਖੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਝਪਟ ਪਏ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ। ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਮਮਟੀ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਗਾਤਾਰ ਤੀਰ ਵਰਸਾ ਕੇ

ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਸੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਵਿਖਾਏ ਕਿ ਰੁਸਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਚੀਰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲੀ ਪੌਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਕਲਗੀ ਤੋਂ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਮਝ ਕੇ ਭੁਲੇਖਾਂ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਤੀਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੇਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਐਸਾ ਲੋਹਾ ਲਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ ਵੀ ਬੜੀ ਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਅੰਤ ਸਮੇਂ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਦਿਆਂ ਮਿਤੀ ੨੩ ਦਸੰਬਰ, ਸੰਨ ੧੭੦੪ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਮੁਗਲ ਕੀ ਜਾਨਣ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਲੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਪੇਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੀਸ ਵਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੱਚਿਓ ! ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਦੋਨਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੀਸ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਦੋਨੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਬੀਬੀ ਜੈਨਾ, ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਗੁਰੂ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿਡਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਜੈਨਾ ਦਾ ਡੋਲਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੈ ?

ਬੀਬੀ ਜੈਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ।

ਪਰ ਸਾਰੇ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬਜਿੱਦ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸੀਸ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਨਹੀਂ । ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨੇ ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਿਹੜਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਸਮੇਤ ਸੀਸ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਣਾ ਦਿਓ ਕਿ ਇਹ ਸੀਸ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ?

ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ ਨੇ ਇਸ ਸੀਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਭਰੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸੀਸ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ ਦੇ ਮੁੱਖੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਮੂਹ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਅਰਮਾਨ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸਿਮਟ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ।

ਕਲਗੀ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਹਾਦਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਕਲਗੀ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬਾ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਡਮੁੱਲੀ ਕਲਗੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਕਲਗੀ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਿਊਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਕਲਗੀ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰਹੀ, ਫਿਰ ਇਹ ਕਲਗੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਆ ਗਈ। ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੀਮਤੀ ਕਲਗੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਰੱਖਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਦਿਆਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਕਲਗੀ ਭੇਂਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਇਹੋ ਕਲਗੀ (ਮੁਸਲਮਾਨੀ) ਇੱਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਇਹ ਕਲਗੀ ਓਨਾ ਚਿਰ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਰਹੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ: ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਾ ਕੋਲ ਰਹੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਸੀ ਫੁੱਟ ਕਾਰਨ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇਹ ਕਲਗੀ ਫਿਰ ਲਾਰਡ ਡਲਹੌਜੀ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗਵਰਨਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਲਾਇਤ ਲਿਜਾਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਅਣਮੋਲ ਅਤੇ ਨੂਰੀ ਕਲਗੀ ਵਲਾਇਤ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਣਿਆਂ ਪਾਸ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਲਾਇਤ ਵਿੱਚ ਰਖਣ ਦਾ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਇਹ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਉੱਦਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਲਗੀ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਇਸ ਨੂਰੀ ਕਲਗੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਜੇ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ।

○

ਭਿੰਨ-ਭੇਤ ਦਾ ਵਰਤਾਓ

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ 'ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ' ਲਿਖਣੋਂ ਇਸ ਲਈ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਾਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪੂਰਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਜਾਤ, ਗੋਤ ਸਭ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਭਿੰਨ ਭੇਤ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਿੱਧਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵੀ ਕਈ ਕਈ ਵਰਕੇ ਲਿਖ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਕਿੱਧਰੇ ਕੋਈ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਿੱਧਰੇ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਭੁਲੇਖੇ ਕੋਈ ਲਿਖ ਵੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਥਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਦਵੈਤ ਦਾ ਮਾਦਾ ਇਹਨਾਂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਫੁਟਕਲ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਅਰਸਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੫੨ ਕਵੀਆਂ, ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਣ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋਣਾ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਾਲਮ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹੇ। ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਸਪਰੋੜ ਦੇ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਅਮਰ ਕੌਰ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਦੋ ਭਤੀਜੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮਿੱਥੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਅਨਮੋਲ ਜਾਨਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਚੋਹਾਂ ਨੇ ਸੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ। ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਆਪਣੀ ਚਾਚੀ ਅਮਰ ਕੌਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੈਲੇ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਜੀਵਨੀ ਵੀ ਇਹੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਭੋਗ ਕੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਹ ਫਿਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਆ ਵਸੇ ਜੋ ਫਗਵਾੜੇ ਤੋਂ ੨੫ ਮੀਲ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿੱਤ ਹੈ। ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ

ਹੋਏ ਜੇ ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਿਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਭਾਈ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਛੋਟੇ ਰੁੜਕੇ (ਜਲੰਧਰ) ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਰੁੜਕੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸ: ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਸ: ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗੋਂ ਔਲਾਦ ਵਿੱਚ ਸ: ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ: ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਹੋਇਆ, ਸ: ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ: ਮਸੱਦ ਸਿੰਘ, ਮਸੱਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ: ਬਾਘ ਸਿੰਘ ਹੋਏ, ਸ: ਬਾਘ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸ: ਮੱਸਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਹੋਏ । ਸ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ: ਆਸਾ ਸਿੰਘ, ਸ: ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ: ਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਛੋਟੇ ਰੁੜਕੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਘਰ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹਨ ਜੋ ਹੀਰ ਗੋਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੋਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਘਰ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਰਜਿ: ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਭਰਾ ਦੀ ਔਲਾਦ ਪਿੰਡ ਜੰਡਿਆਲੀ, ਜੋ ਫਗਵਾੜਾ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਦੋ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਆਬਾਦ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਆਪ ਰਤਨ ਨਗਰ, ਨਜ਼ਦੀਕ ਅਹਾਤਾ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਟੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਾਇਸ਼ ਪਜ਼ੀਰ ਸਨ । ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣਖ ਬਦਲੇ ਜਿਊਣ ਲਈ ਕੌਮੀ ਦਰਦ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਭਰਿਆ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਤੀਸਰੇ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਿੰਡ ਖੋਬੜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੀਏ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ ।

ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ

ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲੋਂ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤਿਤਪੁਣੇ ਦੀ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਜੋਹਲਾਂ (ਜਲੰਧਰ) ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਬਿਰਾਦਰੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋਹਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਬਹੁਤ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਹੈ। ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਿਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ੧੦੦ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਦੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠੱਕਰਵਾਲ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਾਇਆ। ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕੌਮ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਲਾਮਵੰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਕਾਇਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਜਜ਼ਬਾਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਾਟ ਜ਼ਰੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਾਰਨ ਛੇਤੀ ਫੁੱਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਘਾਟ ਇਸ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਖਟਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆਲਾ, ਕੋਈ ਕਾਲਜ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸੇ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ, ਰਸਾਲਾ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਨੂੰ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਾਤ ਦਾ ਦੱਸ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਫਲਤਾ ਵੱਲ ਵਧਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਏਨਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਲਾਈਟ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਦੀਆਂ ਰੈਜਮੈਂਟਾਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੇ ਵੀਰ ਚੱਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ, ਕੈਪਟਨ ਅਤੇ ਮੇਜਰ ਵੀ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਅਤੇ ਗਜ਼ਟਿਡ ਪੋਸਟਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਛੁਟਿਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਗੁੰਥੀ, ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ, ਕੀਰਤਨੀਏ, ਕਥਾ-ਵਾਚਕ ਅਤੇ ਪਚਾਰਕ ਆਦਿ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਫ਼ਾਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ 'ਇੱਕ ਇਕੱਲਾ ਦੋ ਗਿਆਰਾਂ' ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਸਾਰੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਵੀਰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਗੜੇ ਕਾਰਜ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਅਜੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਹਰ ਉੱਦਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਡੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹੱਥ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

੦. ਸਿੰਘਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਲੜ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਉਹ ਗੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣ। ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਨਿੱਜੀ ਲਿਬਾਸ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਆਪ੍ਰ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ।

‘ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਿ ਦਰ ਸੂਰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮੁਸ਼ਾਹਬਤ ਤਮਾਮ ਦਾਸੰਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲਿਬਾਸ ਵ ਸਲਾਅ (ਸ਼ਸਤ੍ਰ) ਖਾਸਾ ਖੁਦ ਬ ਦੂ ਬਖਸ਼ੀਨ)

-ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੀ-ਉਦੀਨ ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹ
ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਫਾਰਸੀ ਪੁਸਤਕ

‘ਤਵਾਰੀਖ਼-ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਿੰ: ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ

‘ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ (੨)’ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ, ਪੰਨਾ : ੨੪੭-੪੮

੦ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਠ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੈਠਿਆਂ ਬਾਹਰੋਂ ਵੈਰੀ ਦਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਨੇ ਕਿ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ-ਸਾਰ ਜਦੋਂ ਵੈਰੀ ਦਲ ਗੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਹੋਂਦ ਕਰੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ।...

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਮਝਕੇ ਮੁਗਲ ਦਲ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚੱਲ ਪਈ। ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨਾਜ਼ਮ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਪਛਾਨਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਿੰ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ

ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪੰਨਾ ੧੪, ੧੬੬-੧੬੭

੦ ਮੁਗਲ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ ਕਿ ‘ਗੁਰੂ

ਜੀ' ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਅਟਾਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬੰਦੂਕਚੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸੈਨਿਕ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨ ਕੇ ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਅਟਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ)...

ਮੁਗਲ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਹਵੇਲੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਅੱਠੇ ਖਾਲਸਾ ਸਿਪਾਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ। ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਜਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਚਮਕੌਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਆਖਰੀ ਅੱਠ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਦਸ ਲੱਖ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਸਨ।

-ਕਰਨਲ ਰਵੀ ਬਤਰਾ

‘ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਇਨ ਇਟਸ ਫਾਈਨੈੱਸਟ,

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ’,

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,

੧੯੭੯, ਪੰਨਾ : ੫੫

○

○ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦੀ : ੧੭੦੫ ਈ.)

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ੪੦ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਜੀਵਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗੋਸਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬੰਗ (ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਕੁਰਮ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੰਗਸ ਦੇ ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਅਸਾਵੀਂ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ੭-੮ ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਹੋਣੀਆਂ-ਭਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਕਲਗੀ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਜਦੋਂ ਵੈਰੀ ਦਲ

ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ । ਦੁਸ਼ਮਣ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ।

-ਮੇਜਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਸਿੱਖੀਇਜ਼ਮ ਭਾਗ-੪ : ੪੩
(ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ : ਪ੍ਰੋ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੯੮

○

○ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਸਿੱਖ ਰਹਿ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ-ਮੁਹਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਰਲਦਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨ ਲਏ । ਜੰਗ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਗੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫ਼ੌਜਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਪੁਸ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਬੇਠਿਆਂ, ਦੇਖਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੈਰੀ ਦਲ ਗੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਅਟਾਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਥਾਂ ਬੈਠ ਜਾਣ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਸਨ ।...

ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਸਿੱਖ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਅੱਠੇ ਸਿੰਘ ਜੁਝ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ ।

ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਮਝ ਲਿਆਂ । ‘ਗੁਰੂ’ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਹ ਮੂਹੌਲ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਜਿੱਤ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਅੱਠਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ

ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ ।

-ਸ: ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ

‘ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਖਾਲਸਾ ਡਿਸਿਪਲਿਨ’

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੯੯੨

ਪੰਨਾ : ੨੯੨-੯੩ ਅਤੇ ੨੯੪

੦

੦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ

ਆਪ ਕਰੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਡੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ,
ਨਿਕਲ ਵੈਰੀ ਦੇ ਪੰਜਿਉਂ ਜਾਈਏ ਜੀ।

ਜਾ ਕੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘਾ,
ਨਵੇਂ ਸਿੰਘ ਅਪਾਰ ਸਜਾਈਏ ਜੀ।

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਲਗੀ

ਜਦ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਉਂ ਬਹੁਤਾ ਹੱਠ ਕੀਤਾ,
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਿਆਰੀ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਉੱਠ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲਾਹ ਕਲਗੀ,
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਈਂ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੀ।

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਹਵੇਲੀ ਤੇ ਬੋਲ ਧਾਵਾ,
ਵੈਰੀ ਪੌੜੀਆਂ ਲਾ ਚੜ੍ਹੇ ਆਨ ਭਾਈ।

ਜਿੰਨੇ ਤੀਰ ਸੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਖੂਭ ਵਾਹੇ,
ਵੈਰੀ ਸੈਂਕੜੇ ਧਰਤ ਲਿਟਾਣ ਭਾਈ।

ਫੇਰ ਸੂਤ ਤੇਗਾਂ ਕੰਧੀਂ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਨੂੰ,
ਮਾਰ ਮਾਰ ਸਥਾਰ ਵਿਛਾਣ ਭਾਈ।

ਅੰਤ ਹੋ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਡਿਗ ਪਏ,

ਧਰਮ ਛੱਤ੍ਰੀ ਪੂਰਾ ਨਿਭਾਣ ਭਾਈ।

ਜਿਉਂਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਉ ਨੇ ਹੱਥ ਉੱਥੋਂ,
ਸੂਬੇ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਏ ਹੈਰਾਨ ਭਾਈ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ,
ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਣ ਭਾਈ।

ਅਸਾਂ ਮਾਰ ਲਿਆ ਵੈਰੀ ਦੀਨ ਦਾ ਏ,
ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ ਬਹੁਤੇ ਸੂਬੇ ਖਾਨ ਭਾਈ।

ਵੇਖ ਰਾਜਿਆਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਹੀਂ,
ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਪਛਾਣ ਭਾਈ।

ਉਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਰੋਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਗਿਆਂ,
ਅੱਖੀਂ ਘੱਤ ਘੱਟਾ ਸਾਡੀ ਛਾਨ ਭਾਈ।

-ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਸਵਾਲੀਆ,

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,

ਪੰਨਾ ੪੬੧, ੪੭੦

੦

੦ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੋਣ

ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ।... ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਵੈਰੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਲਗੀ ਸਜਾ ਕੇ ਓਹਾ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਤੇ ਕੱਦ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਗੁਰਦੇਵ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਕੁਛ ਅਜਿਹੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਾਥੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਹੋਵੇ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਪਾਸ ਅਜਿਹੇ ਸਾਥੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।... ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ।

-ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ
(ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ : ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਪੰਨਾ : ੩੦੭-੦੮)

○

○ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ, ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਊਂਤ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ-ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਪੋਸ਼ਾਕਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਮਮਟੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ ਦੱਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ।... ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤਕ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਏ ।...

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਹੁ ਫੁੱਟਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਸੱਤ ਦੇ ਸੱਤ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਤੇ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਹੀ ਸੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ।...ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਲਗੀ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ । ਮੁਗਲ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

-ਪ੍ਰਿੰ: ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ
(ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ, ਪੰਨਾ ੧੬੫-੬੬)

○

○ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਛੱਡਣੀ

ਏਸ (ਚਮਕੌਰ) ਜੰਗ ਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਸੰਭ ਪੈ ਗਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਭੋ ਸੱਤ ਅੱਠ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਏ, ਹੋਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਐਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਭਾਂਤ ਆਪ ਏਥੋਂ ਨਿਕਲੀਏ ? ਆਪ ਸਲਾਮਤ ਹੋ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਜ ਜਾਏਗਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਪਯਾਰਿਓ ! ਸਾਡਾ ਰਾਖਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਏ ਸਾਡੀ ਸਹਿਜ ਖੇਲ ਹੈ ।

ਉਪਰ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਮੁਹੰਮਦੀ ਲਸ਼ਕਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਉਪਾਇ ਹੋ

ਰਹੇ ਸੇ ਤੇ ਏਧਰ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਜਾਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੱਠ ਕੀਤਾ ਤਦੋਂ ਗੁਰੂਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ (ਜੋ ਹੂ-ਬਹੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਮ ਵਾਲਾ ਸੀ) ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਜਿਗ੍ਹਾ ਸਮੇਤ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਏਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ “ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ, ਖਾਲਸਾ ਗੁਰੂ” ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ ! ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਮਝੋ, ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਹੈ । ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ-ਪੰਚ ਪਰਵਾਨ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ ॥ ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਾਹ ਮਾਨ” ॥ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਣ ਵੱਧ ਭਾਵੇਂ ਹੋਣ । ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਗੁਰੂਆਂ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਮਿਲ ਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਮਨ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਜੋ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣਗੇ ਉਹੋ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰੇਗਾ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਨੁੱਖ, ਤੀਰ (ਜੋ ਕਈ ਸੌ ਸੀ) ਸੌਂਪ ਕੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਇਹ ਤੀਰ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਵੱਲ ਚੁਫੇਰੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤਕਾ ਤਕਾ ਕੇ ਛੱਡਦੇ ਰਹਿਣਾ ।

—ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ

(ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ

ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ, ਪੰਨਾ : ੧੦੧੬)

○

○ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਦੇਣ ਦਾ ਰਾਜ

ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ...ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ । ਫੇਰ ਇਹ ਸੁਖਨ ਕੀਤਾ, “ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਏਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੇਡੇ ਹੋ । ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੈ । ਜਿਸ ਉਚਾਈ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋ । ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਹੋ ।” ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਕਲਗੀ ਉਤਾਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ...ਜਦ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਵਿਖੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਥ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਦੀ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਕਰ ਲਵੇਗਾ, ਉਦੋਂ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ । ਕਲਗੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਸੈਆਂ ਸਿੱਖ-ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ...ਇਹ ਉਹ ਵੇਲਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਪੰਜ

ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।

-ਪ੍ਰੋ: ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ
(ਸਹਿਜੇ ਰਚਿਓ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਪੰਨਾ ੪੧੯)

○

ਗੱਲ ਕੀ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਕਸੂਰੀਏ, ਰਾਇ ਕੋਟੀਏ, ਮਲੇਰ
ਕੋਟਲਾ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਈਸ ਤੇ ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ
ਇਸ ਟਿੱਡੀ ਦਲ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਲਿਆ। ਇਸ ਕਟਕ ਦੀ ਖਬਰ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਦ ਵੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ
ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਨੂੰ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਤੇ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ, ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ
ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਦੇ ਕੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਤੇ ਲਾਇਆ। ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ
ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਅਗਮਪੁਰੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ,
ਇੱਕ ਦਮ ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲੜਾਈ ਲੱਗ ਪਈ। ਵੱਡਾ ਭਾਰਾ ਯੁੱਧ ਮਚਿਆ। ਸਾਰੇ
ਮੋਰਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਸਿੰਘ ਐਸੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਦਲੇਰੀ
ਨਾਲ ਜਾਨਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਲੜਦੇ ਸਨ।

-ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ
ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼'
(ਪੰਨਾ 592)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ
ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਨੇ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਡਾ
ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨਾਂ
ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣੀ ਹੀ
ਪਈ ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਦੇ ਕੇ
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਥਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਗੁਰਿਆਈ ਖ਼ਾਲਸੇ ਪਾਸ ਰਹੇਗੀ।

-ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ
ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼'

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਪਿਛੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਯੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਤਦ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਕਿਲੇ ਲਾਗੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਉਂਗਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਵੈਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਤਕ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਫਤਿਹ ਦੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਏ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਰ ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਚਿਤ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

-ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ
ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼'
(ਪੰਨਾ 599)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਮਮਟੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਕਾ ਚਮਕੌਰ ਸਚਿੱਤਰ ਸਾਖੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਮਮਟੀ ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ।

ਲੇਖਕ : ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ
'ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ'

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਨਿਊਬੁੱਕ ਕੰਪਨੀ, ਮਾਈ ਹੀਰਾਂ ਗੇਟ ਜਲੰਧਰ।

○

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਫਿਰ ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ 50 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੱਥਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਝੱਖੀਆਂ ਦੀ ਜੂਹ 'ਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਟਿੱਬੀ ਵਲੋਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਏਥੋਂ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਭੇਜਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ (ਰੋਪੜ) ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਸੀ।

....ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੱਕ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਰੁਕ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਡੱਕਣ। ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਜੱਥੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਡਟੇ ਹੋਏ ਸਨ : ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹੀ ਟਿੱਬੀ ਤੇ, ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਝੱਖੀਆਂ ਕੋਲ ਸਿਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਰ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਜੱਥਾ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਸੀ। ਚੌਥਾ ਜੱਥਾ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਰੋਪੜ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ, ਦੋ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਦੋ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚਮਕੌਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਰਹੀ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੱਥੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਝੱਖੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੰਘਰੇਟਾ, ਬੀਬੀ ਭਿੱਖਾਂ (ਪੁੱਤਰੀ ਭਾਈ ਬਜਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਤਨੀ ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ 'ਨੱਚਣਾ') ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੌ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ...

ਲੇਖਕ : ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ

ਪੁਸਤਕ : ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

(ਪੰਨਾ 46-47)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਬੰਧੀ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿਰਸਾ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਨੰਗਲ ਗੁਜਰਾਂ ਕੋਲ, ਝੱਖੀਆਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿੱਚ, ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਹੀ ਫੌਜ ਦਾ ਰਾਹ ਡੱਕਣ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੋਛਾੜ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਤੂਫਾਨ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਤੀਰ ਮੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੌ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਖੂਬ ਆਹੂ ਲਾਹੇ। ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਸਿੱਧੀ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿੱਚ ਆ ਵੱਜੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ' ਆਖ ਕੇ ਸਾਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਦਿਨ ਲਹਿੰਦੇ ਤਕ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਲੇਖਕ : ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ

ਪੁਸਤਕ : ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

(ਪੰਨਾ 87)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਗੁਰੂ ਜੀ, ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚਲੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਰਾਂ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਤੀਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ-ਛੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਭੇਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦਿਨ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਜੱਥਾ ਛੇ-ਛੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਚੌਥਾ ਜੱਥਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਅੱਠ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਮਰ 17 ਸਾਲ 10 ਮਹੀਨੇ 15 ਦਿਨ ਸੀ। ਚੌਥਾ ਜੱਥਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਉਮਰ 14 ਸਾਲ 8 ਮਹੀਨੇ 17 ਦਿਨ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮ ਤਕ 32 ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਅਦੁਤੀ ਸਾਹਸ, ਲਾਸਾਨੀ ਬੀਰਤਾ ਅਤੇ ਬੇਜੋੜ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਰਣ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਕੇਵਲ 10 ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸਾਜੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਹਨੇਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਗਾੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤੇ ਕੱਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਸਜਾਈ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਿਕਲਦੇ ਸਮੇਂ ਨਗਾਰਾ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਦੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਕਿ ਸਿੰਘ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਸਭ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੜ੍ਹੀ 'ਚ ਨਗਾਰਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ 35 ਸਿੰਘ, ਤਿੰਨ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਨੋਖਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।

ਲੇਖਕ ਡਾ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ

ਪੁਸਤਕ : ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਯੋਧਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ 196-197

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚਲੇ ਦੋ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।...

.....ਉਹ ਸੀਸ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਭੇਜਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਮਾਯੂਸੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਲੇਖਕ : ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ

ਕਿਤਾਬ : ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ

ਪੰਨਾ 25

○

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ

ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਵੇਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬਸਤ੍ਰ ਤੇ ਜਿਗ੍ਹਾ ਕਲਗੀ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਣ ਲਈ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ
ਪੁਸਤਕ : ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਪੰਨਾ 101)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਅਮਿਤ ਪੁਸਤਕ ਭੰਡਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਜਦੋਂ ਗੜ੍ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਨਗਾਰਾ ਵਜਣਾ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਤੀਰ ਆਉਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਗੜ੍ਹੀ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਤੇ ਜਿਗ੍ਹਾ ਕਲਗੀ ਲਾਈ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਨਾਖ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ
ਪੁਸਤਕ : ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਪੰਨਾ 102)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਅਮਿਤ ਪੁਸਤਕ ਭੰਡਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਬੰਧੀ

....ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 100 ਸੈਨਿਕ ਦੇ ਕੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਫ਼ਲਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੈਨਿਕ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੜ੍ਹ 'ਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਣ।

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ, “ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ” ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਨਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

“ਸਰਸਾ ਕਿਨਾਰੇ ਪਰਬਲ ਯੁੱਧ ਹੋਆ। ਭਾਈ ਜਿਉਨ ਸਿੰਘ ਦਿਆਂ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਹਨੇਰੀ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਜਾਨਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਲੜੇ। ਘਨੇ

ਤੁਰਕ ਪਹਾੜੀ ਰਣ ਬੀਚ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਦੋਨੋਂ ਤਰਫੀਂ ਘਮਸਾਨ ਮਚਾ, ਇੱਕ ਬਾਰ ਤੁਫੰਗ ਦੀ ਛਲਕ ਹੋਈ। ਜਿਉਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ, ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਮੂੰਹੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ ਨਿਕਲੀ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਸਿੱਖ ਜੁਝ ਗਏ।”

ਲੇਖਕ : ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦਪੁਰੀ

ਪੁਸਤਕ : ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਧਰਮ ਯੁਧ

ਪੰਨਾ 104

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਲਿਉਨਾਰਡ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਪੁਰਾਣਾ ਲਾਲ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ

○

ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਲਗੀ ਅਤੇ ਜਿਗ੍ਹਾ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝੇ ਕਿ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਲੇਖਕ : ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦਪੁਰੀ

ਪੁਸਤਕ : ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਧਰਮ ਯੁਧ

ਪੰਨਾ 110

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਲਿਉਨਾਰਡ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਪੁਰਾਣਾ ਲਾਲ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ

○

ਰਾਤ ਭਰ ਕੋਹਰਾਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 9 ਪੌਹ ਦਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕਰੜਾ ਪਹਰਾ ਦੇਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਫੜਨ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਗੜ੍ਹੀ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ।... ਪੌੜੀਆਂ ਲਾ ਅੰਦਰ ਵੜੇ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਲਗੀ ਲੱਗੀ ਦੇਖ ਸ਼ੇਰ ਮਚ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਗਲ ਸਰਦਾਰ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁੱਲ ਸੀ।

ਲੇਖਕ : ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦਪੁਰੀ

ਪੁਸਤਕ : ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਧਰਮ ਯੁਧ

ਪੰਨਾ 111

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਲਿਉਨਾਰਡ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਪੁਰਾਣਾ ਲਾਲ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ

ਗੜੀ ਉੱਤੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨੇ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੱਥੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤੀਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਰਿਹਾ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਚਣੇ ਚਬਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਹੀਂ ਫਟਕਣ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਤੀਰ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤਕ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਨੂੰ ਬੜੇ ਓਜਮਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਗੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਡਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗਸੀ ਗੜੀ ਦੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਣ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ (ਨਿਖੰਗ) ਵਿੱਚ ਬਾਣ ਰਹੇ, ਉਹ ਵੈਰੀਆਂ (ਸੱਤ੍ਰੀ) ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਲੇਖਕ : ਨਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਸਾਥੀ

ਪੁਸਤਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ 6

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਟਰੱਸਟ, ਜਲੰਧਰ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਕਈ ਘੰਟੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੁਗਲ ਫੌਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਲੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਲਗੀ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਫੜ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਤੇ ਫੇਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਫੜਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਣ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮੁਗਲ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਠਾਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਘੁਮਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਜੰਗ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਗਹਿਗੱਚ ਝੜਪ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਜਦ ਇੱਕ

ਵਾਰ ਲਪਕਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਗਲ ਦੋ-ਟੁੱਕ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਕਲਗੀ ਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਣ ਵਿੱਚ ਯੁੱਧ ਮਚਾ ਕੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਲੇਖਕ : ਨਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਸਾਬੀ

ਪੁਸਤਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ 6-7

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਟਰੱਸਟ, ਜਲੰਧਰ।

○

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਰ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਫ਼ਤਿਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ। ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਸੋਚ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਓਇ ਬੇਵਕੂਫ਼ੇ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਰ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹਾਰ ਕੇ ਵੀ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭੁਲੇਖਾ ਦੇ ਕੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਲੇਖਕ : ਨਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਸਾਬੀ

ਪੁਸਤਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ 8

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਟਰੱਸਟ, ਜਲੰਧਰ।

○

ਐਸੀ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ। ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਲਗੀ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕੰਵਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਕਲਗੀ, ਕਿਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਵਡਿਆਈ ਜਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਉਚਤਾ ਦੀ ਸਿਖਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ

ਲਈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਕੱਢਵੀਂ ਸਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਲਗੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਰਵੰਸਦਾਨੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸੇ ਸਿਖਰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਕਲਗੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਕ ਨਿਮਾਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਔੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਿਵਾਏ ਕਲਗੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਲੇਖਕ : ਨਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਸਾਬੀ

ਪੁਸਤਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ 8-9

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਟਰੱਸਟ, ਜਲੰਧਰ।

○

‘ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤਵਾਰੀਖ ਅਕਾਲੀ’ (1924 ਈ.) ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ (ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ “ ਸਾਹਿਬ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ। ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਦੇ ਕੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਤੇ ਲਾਇਆ। ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਦੇ ਕੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਗੰਮਪੁਰੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ (ਪੰਨਾ-93)। ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਉਹ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਉੱਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ।

ਲੇਖਕ : ਨਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਸਾਬੀ

ਪੁਸਤਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ 6-7

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਟਰੱਸਟ, ਜਲੰਧਰ।

○

ਅੰਦਰਲੇ ਅੱਠੇ ਸਿੰਘ, ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ। ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਲਗੀ ਵੇਖ ਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਮਝ ਕੇ ਸਿਰ ਵੱਢ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਿਰ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਉਂਦੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ, ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਾਹੀਂ ਮੁੜ ਗਏ।

ਪੁਸਤਕ : ਨਿਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾ ਵੱਡੇ ਸਾਕੇ
ਪੰਨਾ 10

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਰਜਿ.

○

ਸਵੈਯਾ ॥

ਦੋਇ ਰਹੇ ਇਕ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘਹਿ,
ਤਾਇ ਕੋ ਪੇਖ ਕਹੀ ਗੁਰ ਬਾਨੀ॥

ਸੰਤਹਿ ਸਿੰਘ ਕੋ ਆਪ ਜੁਝਾਇ ਕੈ,
ਬੋਲ ਲਿਯੋ ਜੁ ਬੰਗੇਸਰ ਮਾਨੀ॥

ਜੋਤ ਦਈ ਤਿਹ ਕੋ ਅਪਨੀ ਪੁਨਿ,
ਦੀ ਕਲਗੀ ਔ ਜਿਗਾ ਸੁਖਦਾਨੀ॥

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨਾਮ ਜਿਸੈ ਕਛੁ,
ਤਾ ਬਪੁ ਹੈ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਾਨੀ॥29॥160॥
ਮੁਕਟ ਦਯੋ ਅਸ ਬੈਨ ਕਹੈ,
“ਤੁਮ ਮੋ ਪਰ ਜਾਇ ਅਬੈ ਸੁਨ ਪਾਹੀ॥

ਮੈ ਪਛ ਆਵਹੁ ਕਾਮ ਰਹੈ ਕਛੁ”,
ਬਾਪੀ ਦਈ ਤਿਨ ਕੋ ਬਰ ਬਾਹੀ॥

ਆਪਨੇ ਆਸਨ ਤਾਹਿ ਬੈਠਾਇ ਕੈ,
ਕੀਨ ਖੰਸੀ ਅਤਿਸੈ ਸੁਖ ਮਾਹੀ॥

ਦੂ ਕਰ ਬਾਨ ਕਰੋ ਖਲ ਖੰਡਨ,
ਜਾਵਤ ਹੈਂ ਹਮ ਮਾਲਵ ਤਾਹੀ॥ 30॥ 161॥

-ਭਾਈ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10

ਪੰਨਾ : 205

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

○

ਚੌਪਈ॥

ਹਜਰਤ ਪੈ ਸਿਰ ਲੈ ਗਏ ਜੋਈ॥

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜਾਨੀਐ ਸੋਈ॥

ਨਾਮ ਸੁਨਯੋ ਗੁਰ ਕੋ ਤਿਨ ਸਾਰੇ॥

ਅਸਵਿਧਿ ਰਈ ਸਹਰ ਮੈ ਭਾਰੇ॥ 285॥

-ਭਾਈ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10

ਪੰਨਾ : 217

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

○

ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਠ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਵੈਰੀ-ਦਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਤੇ ਸਾਰ ਜਦੋਂ ਵੈਰੀ ਦਲ ਗੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਬੈਠ ਜਾਣਾ।

-ਭਾਈ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10

ਪੰਨਾ : 217

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਪਟਿਆਲਾ

○

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੂੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ
ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਲਗੀ, ਜਿਗ੍ਹਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵੱਲ ਨਿਕਲ ਗਏ
ਸਨ। ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਜੀ ਜੂਝਦੇ ‘ਖਾਲਸਾ-ਖਾਲਸਾ’ ਪੁਕਾਰ ਰਹੇ ਤੇ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ-
ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਬੋਲਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ।

‘ਕਹੋ ਖਾਲਸਾ, ਖਾਲਸਾ, ਦੂਸਰ ਅਉਰ ਨ ਆਸ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਿਓ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤਜੇ ਸਾਸ॥ (ਗੁਰ ਸੋਭਾ)

-ਐਲਬਮ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੱਖ ਅਜਾਇਬ ਘਰ
ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

○

ਘਾਇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜਿਨਕਾ ਚੇਹਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਮਿਲਤਾ ਥਾ, ਕੋ ਅਪਨੇ ਸਥਾਨ
ਪਰ ਬਿਠਾ ਦਿਆ ਤਥਾ ਅਪਨੀ ਔਰ ਸੇ ਤਸੇ ਕੁਲੁ ਤੀਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕ੍ਰਿਯੁ।

-ਲੇਖਕ : ਡਾ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਲਖ ਐਮ.ਏ. ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ.

ਸਚਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਪੰਨਾ 83

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

○

ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ। ਫੇਰ
ਇਹ ਸੁਖਨ ਕੀਤਾ : “ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੇਡੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੀ
ਆਤਮਾ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਉਚਾਈ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋ।
ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਹੋ।” ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਕਲਗੀ ਉਤਾਰੀ, ਅਤੇ
ਆਪਣੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ, ਅੱਖਾਂ
ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਸਜਾ
ਦਿੱਤਾ।

ਲੇਖਕ : ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ

ਸਹਿਜੇ ਰਚਿਓ ਖਾਲਸਾ

ਪੰਨਾ 410

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸਿੰਘ ਬਰਦਰਜ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

○

ਸੋ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਗੀ ਭਾਈ
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਸਜਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਥ ਦੀ ਉੱਚੀ
ਸੁਰਤਿ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋਣ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਤਹਿ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਲੇਖਕ : ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ

ਸਹਿਜੇ ਰਚਿਓ ਖਾਲਸਾ

ਪੰਨਾ 492

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸਿੰਘ ਬਰਦਰਜ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

○

ਜਦ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਉਂ ਬਹੁਤਾ ਹਠ ਕੀਤਾ,
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਯਾਰੀ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤੀ।
ਉੱਠ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲਾਹ ਕਲਗੀ,
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਈਂ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੀ।
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਇਹ ਗੇਨਤੀ ਕਿਉਂ ਗਨਾ ਦਿੱਤੀ।
ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਹੀ,
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੰਚੈਤ ਬਨਾ ਦਿੱਤੀ।

ਲੇਖਕ : ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਕਲਾਸ ਵਾਲੀਏ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਪੰਨਾ 461-462

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

○

ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਅਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੀਜੇ ਬਰ ਬੀਰ।
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਪੰਚਮ,
ਤਿਨਹੂੰ ਬਿਠਾਏ ਦੇ ਕਰ ਧੀਰ।
ਗੁਰਤਾ ਅਰਪਨ ਲਗੇ ਖਾਲਸੇ,
ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਸੋਹਿੰ ਸਰੀਰ।

ਲੇਖਕ : ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਕਲਾਸ ਵਾਲੀਏ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,

○

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ
ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਨ ਭਾਈ।
ਅਸਾਂ ਮਾਰ ਲਿਆ ਵੈਰੀ ਦੀਨ ਦਾ ਏ,
ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ ਬਹੁਤੇ ਸੂਬੇ ਖਾਨ ਭਾਈ।
ਵੈਖ ਰਾਜਿਆਂ ਕਹਿਆ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਹੀਂ,
ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਪਛਾਨ ਭਾਈ।
ਉਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਰੋਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਗਿਆ,
ਅੱਖੀਂ ਘਤ ਘਟਾ ਸਾਡੀ ਛਾਨ ਭਾਈ।

ਲੇਖਕ : ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਕਲਾਸ ਵਾਲੀਏ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਪੰਨਾ 470

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

○

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂਵਿਲਾਸ ਦੇ ਵੀਹਵੇਂ ਅਧਯਾਯ
ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਦਮਸ਼ੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂਤਾ
ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗਸੀ ਨੂੰ ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਬਖਸ਼ੀ, ਦੇਖੋ, ਸੰਤ
ਸਿੰਘ ੧।

ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ
ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਾਨਕਰ ਮਹਾਨਕੋਸ਼

ਪੰਨਾ 240

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ
ਪਲਈਵਰ ਗਾਰਡਨ ਮਾਰਕਿਟ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ, ਦਿੱਲੀ

○

The Guru Khalsa further decided that three sikhs- Bhai Daya Singh, Bhai Dharam Singh and Bhai Man Singh should accompany the Guru. Two Sikhs- Bhai Sant Singh and Bhai Sangat Singh, were to remain in the haveli. They were to hold it as long as there was breath in their bodies.

ਸਟੋਰੀ ਆਫ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ 75

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਹੇਮਕੁੰਟ ਪ੍ਰੈਸ

ਏ-78 ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਏਰੀਆ, ਫੇਸ-1, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

○

It was night by now. The Mugal army lay down to take rest. Then the Guru had five sikhs left with him. They took counsel together and requested Guru to leave the fort. The Guru obeyed their command and left the fort with three other sikhs-Bhai Daya Singh, Bhai Dharam Singh and Bhai Maan Singh. Two sikhs Sant singh and Bhai Sangat Singh were left in the fort. The plume of Guru was put on the head of Bhai Sangat Singh whose face greatly resembled the face of the Guru.

Dr. Ajit Singh aulakh P.hd.

Life of Sri Guru Gobind Singh Ji
Bhai Chatar Singh Jeevan Singh

○

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਭਗਵੰਤ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨੰ: ੬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੯੩ ਉੱਪਰ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸਰਸਾ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗ : ੧੯ ਦਸੰਬਰ, ੧੭੦੪ ਈ: ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ, ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਕੁੱਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਕੁੱਝ ਵਕਫ਼ੇ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਗਈ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਈ ਦਸਤੇ ਸਰਸਾ ਵੱਲ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਭੇਜੇ। ਸਰਸਾ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਰਸਾ ਵੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਾਰਨ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ, ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਫ਼ੌਜੀ ਦਸਤਿਆ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਮਲੂ ਲਈ ਤੇ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਉੱਧਰ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ, ਪਰ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।

○

ਕਲਗੀ ਜਿਗ੍ਹਾ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜੀ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਭਗਵੰਤ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨੰ: ੬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੦੦-੦੧ ਉੱਪਰ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਹੁਕਮ : ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਬੈਠ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਹੋਂਦ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਕੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਲੈਣਗੇ । ਬੇਵਕਤ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪੰਥ ਲਈ ਕਾਰੀ ਸੱਟ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ । ਗੜੀ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਦਸ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਚੁਣੇ ਤੇ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸੇ ਰਾਤ ਹਵੇਲੀ ਛੱਡ ਜਾਣ । 'ਆਪੇ ਚੋਲਾ', ਬਨਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਹਵੇਲੀ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਲਗਾਈ ਕਿ ਉਹ ਗੜੀ ਛੱਡਦਿਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉਣਗੇ । ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਉਂਤ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਦੇ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਹੀ ਪੋਸ਼ਾਕਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਮਮਟੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ।

੦

ਕੁੱਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵੇਰਵੇ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ੧੭੦੮ ਈ: ਵਿੱਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਗਏ । ‘ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤਵਾਰੀਖ ਅਕਾਲੀ’ (੧੯੨੪ ਈ:) ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ (ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਸਾਹਿਬ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇ ਕੇਸ਼ਸਗੜ੍ਹ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ । ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਦੇ ਕੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਤੇ ਲਾਇਆ । ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਦੇ ਕੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਗੰਮਪੁਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤਾ । ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ ।’ (ਪੰਨਾ ੯੩) । ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਉਹ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਉੱਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਈ ਜੰਗ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਸਵਾਲੀਆ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਗ੍ਰੰਥ ‘ਸ੍ਰੀ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਗ ਵਰਸਾਉਣ ਲੱਗੇ।
ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਾਰੇ
ਜੱਥੇਦਾਰ ਇਹ ਜੱਥੇ ਲੜਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤਕ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਜੱਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।

-(ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਟਰੱਸਟਯਾਦਗਾਰੀ ਟਰੱਸਟ (ਰਜਿ:) ਜਲੰਧਰ ਵਲੋਂ ੧੯੯੯ ਨੂੰ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਛਪੇ ਸੋਵੀਨਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ ੧੮ ਵਿੱਚੋਂ)

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਦਕ' ਦੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

(ਸਸਤੇ ਰੇਟਾਂ 'ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਮਿਲੇ)

- ੧) ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ (ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੨) ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ (ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੩) ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੪) ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ (ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੫) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਤੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚ)
- ੬) ਸ੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ (ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੭) ਝਨਕਾਰ (ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
- ੮) ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ (ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ)
- ੯) ਰੰਗ ਰੰਗ ਕੇ ਫੂਲ (ਮੌਲਿਕ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀਅੰਤਰ)
- ੧੦) ਨਿੱਤਨੇਮ (ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੧੧) ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦ ਨਾਮੁ (ਧਾਰਮਿਕ ਲੇਖ)
- ੧੨) ਚਮਤਕਾਰੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ (ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਦੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ)
- ੧੩) ਫੈਲੇ ਵਿੱਦਿਆ ਹੋਏ ਉਜਾਲਾ (ਲੇਖ)
- ੧੪) ਚਮਕੌਰ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ
- ੧੫) ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ)
(ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੧੬) ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਦੂਜੀ ਪੋਥੀ)
(ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੧੭) ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਤੀਜੀ ਪੋਥੀ)
(ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੧੮) ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਚੌਥੀ ਪੋਥੀ)
(ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੧੯) ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਪੰਜਵੀਂ ਪੋਥੀ)
(ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)
- ੨੦) ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਨਿਧਾਨ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਛੇਵੀਂ ਪੋਥੀ)
(ਅਨੁਵਾਦ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ)

ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਪਤਾ :

ਬਾਬਾ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

3134, ਗਨੇਸ਼ ਨਗਰ, ਗਲੀ ਨੰ: 3, ਲਿੰਕ ਰੋਡ,
ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਏਰੀਆ-ਏ, ਲੁਧਿਆਣਾ-131003.

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਕਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਰੋਡ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ (ਉਸਾਰੀ ਅਧੀਨ)